

Kulturno-povijesna baština grada Rijeke

Perušić, Manuela

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:148217>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-10**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma "Dr. Mijo Mirković" Pula

MANUELA PERUŠIĆ

KULTURNO – POVIJESNA BAŠTINA GRADA RIJEKE

Završni rad

Pula, 2022.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

MANUELA PERUŠIĆ

KULTURNO-POVIJESNA BAŠTINA GRADA RIJEKE

Završni rad

JMBAG: 0303083555, redovita studentica

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Kulturno - povijesni spomenici

Mentor: red. prof. dr. sc. Slaven Bertoša

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Manuela Perušić, kandidatkinja za prvostupnicu Kulture i turizma, izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 28. kolovoza 2022.

IZJAVA

o korištenju autorskoga djela

Ja, Manuela Perušić, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj završni rad pod nazivom „Kulturno – povijesna baština grada Rijeke“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli 28. kolovoza 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	7
2. RIJEKA KROZ POVIJEST.....	8
2.1. Rijeka za vrijeme Rimljana.....	8
2.2. Rijeka Sv. Vida.....	9
2.3. Rijeka u 18. i 19. stoljeću.....	11
2.4. Rijeka u 20. stoljeću.....	15
3. KULTURNA BAŠTINA.....	17
3.1. Materijalna kulturna baština grada Rijeke.....	19
3.1.1. Arheološka nalazišta.....	19
3.1.2. Javne građevine.....	22
3.1.3. Industrijske građevine.....	29
3.1.4. Sakralne građevine.....	32
3.2.5. Vojne i obrambene građevine.....	36
3.2. Nematerijalna kulturna baština.....	40
3.2.1. Tripundanske svečanosti i kolo sv. Tripuna - tradicije bokeljskih Hrvata u Hrvatskoj.....	40
3.2.2. Umijeće izrade riječkog morčića (<i>moretto fiumano</i>).....	41
3.2.3. Umijeće gradnje i plovidbe tradicijskim barkama Kvarnera.....	42
3.2.4. Pokladni ophod zvončara s Kastavštine.....	43
3.3. Kulturne manifestacije.....	44
3.3.1. Riječki karneval.....	44
3.3.2. Dani sv. Vida.....	45
3.3.3. Riječke ljetne noći.....	46
4. EUROPSKA PRIJESTOLNICA KULTURE 2020.....	48
4.1. O projektu.....	48
4.2. Kandidatura.....	49
4.3. Doprinosi EPK projekta.....	49
4.4. Kulturni program u Luci različitosti 2020.....	50
ZAKLJUČAK.....	53
LITERATURA.....	55

POPIS SLIKA.....	57
SAŽETAK	59
ABSTRACT.....	61

1. UVOD

Tema ovoga završnog rada je kulturno - povijesna baština grada Rijeke. Rijeka je najveća hrvatska luka te je sjedište Primorsko-goranske županije. Smještena je na ušću Rječine u Riječkom zaljevu na području nekadašnjeg naselja Tarsatike. Naselja Rijeka, Trsat i Sušak su se razvijala u 13. stoljeću te su se ujedinila u jedinstveni gradski teritorij 1947.

Svrha rada analiziranje je kulturno-povijesne baštine Rijeke, dok je cilj predstavljanje kulturno-povijesne baštine Rijeke. Metodologija koja se koristila za izradu rada je metoda prikupljanja, interpretacije i analize stručne literature i internetskih stranica. Hipoteza rada je: „Grad Rijeka ima bogatu povijest i obiluje kulturno povijesnom baštinom.“

U ovom radu predstaviti će se kulturno-povijesna baština grada Rijeke kroz tri glavna poglavlja.

U prvom poglavlju bit će opisana povijest grada po razdobljima. Starost grada datira iz povijesti neolitika i paleolitika, no bit će opisana najznačajnija razdoblja za njegov razvitak. Prvo poglavlje podijeljeno je na razdoblje grada za vrijeme Rimljana, Rijeku Sv. Vida, Rijeku u 18. i 19. stoljeću te burno 20. stoljeće.

U drugom poglavlju rad će se fokusirati na kulturnu baštinu koju možemo podijeliti na materijalnu i nematerijalnu. Za početak pojmovno će se odrediti pojam kulturne baštine, nakon čega će se materijalna baština podijeliti na arheološka nalazišta, industrijske građevine, sakralne građevine te vojne i obrambene građevine. Drugo potpoglavlje je nematerijalna baština u kojoj će se opisati običaji i razna umijeća koja su zaštićena kao kulturna dobra. Na kraju poglavlja navest će se kulturne manifestacije grada Rijeke.

U trećem poglavlju predstaviti će se Rijeka kao Europska prijestolnica kulture u 2020. Naime, grad je uvršten među šezdesetak europskih gradova koji nose ovu prestižnu titulu, a ujedno je i prvi hrvatski grad koji nosi taj naslov. Najprije će se reći nešto o projektu, a zatim i o samoj kandidaturi za osvajanje naslova, nakon čega će se opisati koji su doprinosi ove titule za grad te će biti obrađen program projekta.

2. RIJEKA KROZ POVIJEST

Na današnjem području Rijeke mogu se pronaći tragovi ljudske prisutnosti koji datiraju još iz razdoblja paleolitika i neolitika. Za vrijeme Ilira Riječki zaljev je bio naseljen te je osiguravao luku za tadašnje stanovništvo, a prilikom dolaska Rimljana centar se približio više moru nego što je to ranije bio slučaj. Centar se nalazio na području današnjega Staroga grada, a rimska Tarsatica bila je na urbanoj razini, što nam dokazuju mnogobrojni arheološki nalazi. Grad je imao predispozicije postati bitna luka i trgovački grad.¹

U sljedećim podpoglavljima predstaviti će se povijest grada po razdobljima, od razdoblja Rimljana do burnog 20. stoljeća.

2.1. Rijeka za vrijeme Rimljana

Za vrijeme Rimljana Tarsatica je pretvorena u bitno prometno središte te je povezivala Apeninski poluotok sa Senjom, Salonom i Siskom. Grad se nalazio na mjestu današnjega Staroga grada, a poznato je kako su se u ovom periodu gradile ceste, proširivala se trgovina, stanovništvo se romaniziralo te su se uvela neka nova građanska prava, odnosno stara su se proširila. Građanska prava su uživali preostali Liburni, ali uglavnom Italici, a Tarsatica je postala municipij jer su Rimljani uvidjeli bogatstva koja grad pruža, kao što je dobar geostrateški položaj, bolje vode koje je pružala Rječina i razvijena trgovačka mreža.

Iz 1. st. danas se mogu pronaći ostaci koji nam svjedoče o rimskoj prisutnosti. Neki od bitnijih spomenika koji su očuvani su Stara vrata ili *Arco Romano* koji je ujedno i najstariji arhitektonski spomenik u Rijeci te terme, odnosno rimsko kupalište.

U 2. st. Tarsatica postaje dio *Liburnijskog limesa*, odnosno obrambenog pojasa jer su se u ovom periodu vodili ratovi, zbog čega je na brdu Trsat dodana osmatračnica za koju se smatra da je temelj današnjega srednjovjekovnoga kaštela. Sagrađene zidine su se gradile od gradskih vrata,

¹ <https://www.rijeka.hr/gradska-uprava/povijest-rijeke/>, 31. kolovoza 2022.

preko Kalvarije do Grobničkog polja. Pohodi prema istoku kreću nakon osnivanja Akvileje kao vojnog uporišta, zbog čega dodatno jača prometna važnost grada.

U 3. st. grad se nastavio graditi, no Rimsko Carstvo se nalazilo u krizi, zbog čega Tarsatica postaje zapovjedno središte *Claustre Alpium Iuliarum*, odnosno obrambenog područja koje se prostiralo od Tarsatice do južnih Alpa. Može se reći da je *Claustra* jedna od najvećih graditeljskih pothvata Rimskog Carstva, iako je danas nerijetko zanemarena i većem broju stanovništva nepoznata. Ostaci njezinih zidina mogu biti vidljivi usponom na Kalvariju, no neadekvatno je zbrinuta i neočuvana, dok je na Sv. Katarini očuvanija zbog zabačenosti. Ostaci zidina se mogu pronaći i u blizini Studene, gdje su za razliku od ostalih ostataka zbrinuti i sačuvani, a do zidina *Claustre* vode čak i putokazi. Tarsatički principij bio je vojni stožer i zapovjedni centar južnoga dijela obrambenog sustava *Claustre Alpium Iuliarum*, a izgrađen je u 3. st. kad je Tarsatica doživljavala svoj vrhunac, unatoč krizi u kojoj se Carstvo nalazilo. Ostatke *principia* se mogu pronaći u Arheološkom muzeju *Principia*, dok se keramičko posuđe, kovani predmeti, oružje, oruđe te novčići nalaze u gradskim muzejima i zbirkama. Rimski kontrola slabi u 4. st. zbog prodiranja Vizigota, a grad je postao središte Liburnije za vrijeme Ostrogota, nakon čega slijedi razdoblje Bizanta i Franaka, kada se pojavljuju i Hrvati. Povjesničari iz Venecije i Ugarske pripovijedaju o okršaju između hunskog vojskovođe Atila i Akvileje 452. god., u kojem Akvileja biva razorena, a isto tako spaljen je i grad Tarsatica.²

2.2. Rijeka Sv. Vida

Na prostoru gdje se nalazila Tarsatica pronađeni su arheološki nalazi koji datiraju najdalje do 5. stoljeća. S tim nalazima utvrđeno je da se grad uništio, no iz izvora se ne može pouzdano utvrditi tko je srušio Tarsaticu niti vrijeme njezine propasti. Poznato je kako je za vrijeme ratovanja Hrvata i Franaka markgrof Erich, miljenik Karla Velikog, poginuo na Trsatu, zbog čega se vjeruje da su Franci srušili grad. No na ruševinama se počelo graditi novo naselje po imenu Reka Sv. Vida koje je imalo gradska vrata, trgove i ulice te trgovinu i kule.

Akvilejski patrijarsi su na početku 12. stoljeća posjedovali područje koje se protezalo od Plomina do Rječine, nakon čega je taj teritorij došao u posjed njihovih vazala, knezova Devinskih. Obitelj

Devinski je posjedovala 1212. Rijeku zajedno s kaštelima Veprinac, Mošćenice i Kastav. God. 1139. sveti Franjo je prema putu do Sirije doživio brodolom u blizini Tarsatike, nakon čega je objavio dolazak duhovnih nasljednika koji će čuvati to mjesto. Iako je veliki dio riječke povijesti srednjeg vijeka ostao nepoznanica, poznato je kako je grad izgrađen kao tipični srednjovjekovni grad s debelim zidinama i kulama.

Zadaća obnove i utvrđivanja granice vrlo je vjerojatno bila povjerena akvilejskom patrijarhu koji je po crti vazalstva taj zadatak povjerio vlastitom vazalu Devinskom. Obilje građevinskog materijala pružale su ruševine Tarsatike te se pretpostavlja da je Devinski prilikom izgradnje slijedio predloške fortifikacijske gradnje iz tog doba. Poznato je da je, iako uz ograničene izvore, dao izgraditi stražarsku kulu koja se nalazila na povišenom dijelu teritorija bivše Tarsatike iz koje se kasnije izgradio feudalni kaštel, a neposredno nakon toga i svetište Sv. Vida.

Prema feudalnom predlošku formiranja urbanih jezgara, narod iz okolice se u potrazi za zaštitom i boljom zaradom počeo naseljavati te su se zaustavljali i poneki sitni trgovci. Rijeka se u srednjem vijeku dijelila na feudalčev gornji grad pod nazivom Sv, Vid i pučki donji grad pod nazivom Rika. Nakon prvih trgovačkih uspjeha građani su dobili samosvijest koja je pristigla sa zarađenim novcem, što je ohrabrilo građane da se odluče u pothvate oblikovanja i izgradnje grada. Tako su zbog mletačke mrzovolje shvatili da nemaju obrambeni sustav, zbog čega su se izgradile gradske zidine oko cijelog naselja koje su uključivale i tvrđavu feudalnoga gospodara. Tvrđava je dobila istaknuto mjesto u novonastalom obrambenom sklopu, a zidine su imale samo dvojna vrata, jedna prema moru, s južne strane, te druga prema kopnenom zaleđu, sa sjeverne strane. Habsburzi se pojavljuju kao novi moćni feudalni centar pri kraju 14. stoljeća, zbog čega se Devinski, precizno ocijenivši novi raspon sila, odlučuje u 1336. prikloniti Habsburgovcima. Rijeka je time stekla uporište koje joj je pružala tako snažna teritorijalna vlast koja je još više ojačala u 1399., nakon smrti nasljednika Devinskog. Ostavši bez nasljednika, svi feudalni posjedi Devinskih su oporučno ostavljeni obitelji Walsee, a posljedni Walseeovac vlastite je posjede ostavio tadašnjem novom njemačkom caru odnosno Habsburgovcu, Friedrichu III.

Obitelj Walsee započela je promjene u gradu koje su još više radikalizirane dolaskom Rijeke pod habsburšku upravu. S Habsburgovcima došla je i potreba za stabilnošću, uz europske ambicije te riječke razvojne ambicije.³

Petnaesto stoljeće obilježavaju česte turske provale, sukobi uskoka s Mlečanima te ratovi pretendenta na mađarsko prijestolje. Upravo iz tih razloga naglo je oslabila trgovina. No u 16. stoljeću dolazi do ekonomskog procvata zahvaljujući raznovrsnoj trgovini, te se u istom stoljeću osniva i tiskara s hrvatskim pismom odnosno glagoljicom. Ratovi su se smirili u drugoj polovici 17. st. kada su došli i isusovci na riječko područje, gdje su osnovali svoju gimnaziju, nakon čega je uslijedilo unaprjeđenje prosvjetno kulturnog života. Car Karlo 6. je Rijeku u 18. st. proglasio slobodnom lukom.⁴

2.3. Rijeka u 18. i 19. stoljeću

Karlo VI. je 1719. proglasio Rijeku slobodnom kraljevskom lukom te je to bila prva bitna odluka tadašnjeg habsburškog vladara za budući razvoj grada. Grad je dobio privilegije, odnosno u riječku luku je svaki trgovac mogao uploviti bez poteškoća te uz minimalne namete trgovati vlastitim proizvodima.⁵

Također bitan događaj za grad bila je dodjela grba 1659. Naime, car Leopold je dodijelio gradu gradski grb, koji je jedan od jedinstvenih grbova jer su riječkom orlu glave okrenute u istom smjeru, za razliku od ostalih grbova gdje svaka glava gleda na svoju stranu. Orao ima jednu nogu na kamenu, a drugom izljeva vodu iz vrča. Iznad opisanog orla nalazi se habsburška kruna, dok je ispod orla vrpca s natpisom *Indeficienter*, što u prijevodu znači nepresušan. Grb simbolizira riječku vodu te nepresušnu odanost prema habsburškoj kruni, a ujedno je i jedan od prvih grbova koji je ikad dodijeljen od strane Habsburške Monarhije.⁶

³ *Povijest Rijeke*, Izdavački centar Rijeka i Skupština općine Rijeka, 1988., str. 70.-90.

⁴ <https://www.rijeka.hr/gradska-uprava/povijest-rijeke/>, 18. srpnja 2022.

⁵ Ervin Dubrović, *Temelji moderne Rijeke 1780.-1830.*, Rijeka, 2006., str. 33.

⁶ Igor Žic, *Rijeka, grad Svetog Vida*, Rijeka, 1996., str. 28.

God. 1722. Rijeka je dobila lazaret u kojem su se prihvaćali brodovi iz područja u kojima su harale bolesti. God. 1728. izgradila se Karolinška cesta koja se protezala iz smjera Karlovca preko Bakra do Rijeke, što je čini prvom bitnom kopnenom prometnicom. Cesta je dobila ime po habsburškom vladaru Karlu te je značajna jer je to prva cesta koja je povezivala nizinsku Hrvatsku s primorskom.

7

Nakon smrti cara prijestolje je preuzela Marija Terezija jer je car umro bez muških nasljednika. Carica je bila poznata po svojoj ambiciji te je mnogo toga izmijenila. God. 1752., potičući razvoj Rijeke, uklopila je grad u sustav *Tršćanske intendance* prema kojem su Trst i Rijeka bili pod jednom upravom, kako bi se oba grada jednako razvijala. Iz te odluke otvorila se Rafinerija šećera, zahvaljujući novcima iz Trsta, a do 1754. tvornica je proizvodila dovoljno šećera za sve austrijske zemlje.⁸

Carica je 1779. donijela odluku o *corpusu separatumu*, odnosno proglasila je grad izdvojenim tijelom Ugarskoga Kraljevstva, iako je Rijeka tada priključena Kraljevini Hrvatskoj. U tom razdoblju grad je dobio guvernera i guvernerovu palaču. Prvi guverner grada bio je Jozsef Mailath de Szekhely, dok je palaču konstruirao arhitekt Anton Gnab. Palača se nalazila na današnjem Jadranskom trgu, no srušena je u 1896. jer se izgradila nova palača u središtu grada.⁹

Francuski car Napoleon Bonaparte je krajem 18. stoljeća krenuo Europom u ratne pohode. Rijeku su Francuzi zaposjeli 1797., no na samo jedan dan zahvaljujući austrijskom pukovniku Kazimiru koji je nedugo zatim umarširao u grad. Ilirske provincije su se osnovale nakon mnogobrojnih ratova Francuske s Austrijom 14. listopada 1809., kako bi se osigurao mir, a u Ljubljani se nalazilo njihovo središte. Područje je bilo podijeljeno na 6 cjelina koje su se sastojale od Kranjske, Koruške, Istre, Civilne Hrvatske, Dalmacije i Dubrovnika. Civilna Hrvatska se još dijelila na riječko, karlovačko te senjsko područje. U Rijeci se 1812. formiralo Municipalno vijeće s Paolom Scarpom na čelu kao gradonačelnikom. Napoleonovo carstvo se zbog katastrofe u Rusiji urušilo 1813., stoga

⁷ *Povijest Rijeke*, Izdavački centar Rijeka i Skupština općine Rijeka, 1988., str. 475.

⁸ Ervin Dubrović, *Doba modernizacije 1780.-1830.*, Muzej grada Rijeke, Rijeka, 2006., str. 13.

⁹ *Povijest Rijeke*, Izdavački centar Rijeka i Skupština općine Rijeka, 1988., str. 215.

provincije nisu bile dugog vijeka. Tada su Rijeku opkolili engleski ratni brodovi, o čemu nam govori i jedna od najpoznatijih riječkih urbanih legendi.

Karolina Belinić bila je podrijetlom iz imućne obitelji Kranjec, a prema legendi je izašla iz grada pred engleske admirale te je svojim znanjem i šarmom uspjela nagovoriti Engleze da odustanu od uništavanja grada. Njezina priča kreće kada je britanska ratna flota došla do Rijeke 1813. Prema legendi su uplašeni stanovnici grada počeli bježati iz Rijeke zajedno s vojnom snagom i predstavnicima gradske vlasti. Na Fiumari, koja je tada bila pristanište za brodove, Britanci su palili jedrenjake, zbog čega su bile u opasnosti i obližnje kuće. Iz kuće broja 431 mlada žena je krenula prema zapovjedniku osvajača. S obzirom na to da je njezina obitelj zastupala interese britanske krune, uspjela je uvjeriti visokog časnika kako razaranje grada nema smisla jer se neprijateljska vojska već bila povukla iz grada. Pretpostavlja se da je i uspjela u svojoj namjeri jer je dolazila iz dobrostojeće obitelji te je njezin otac bio britanski vicekonzul dulje vrijeme pa je tako uspjela doći direktno do engleskog zapovjednika.

Zbog ovog odvažnog čina gradska vlast joj je 1829. odala priznanje, a 1901. se njezin portret darovao općinskome muzeju, dok se 1905. jedna gradska ulica nazvala po njoj, čime su se Riječani odužili Karolini za svoju hrabrost. Danas se cijeli gat u središtu luke zove prema njoj, odnosno Gat Karoline riječke, a u starom gradu, pred crkvom sv. Vida se u pročelju nalazi jedna od topovskih kugla koje su letjele nad glavama stanovnika Rijeke i od kojih ih je Karolina spasila. Ispod kugle na metalnoj pločici nalazi se natpis koji je ubilježen 1813., a na kojem piše: „Ovo voće poslala je Engleska kad je odavde htjela istjerati Gale.¹⁰

Laval Nugent je u potpunosti oslobodio Rijeku i Hrvatsku od francuske vlasti nakon što je 27. kolovoza 1813. s tisuću vojnika stigao u grad te je nastavio prema Istri i Trstu, gdje se proslavilo ukidanje Ilirskih provincija.¹¹

Razdoblje francuske uprave za Rijeku je predstavljalo nazadovanje u gospodarstvu i društvu, odnosno kao jedno nesređeno razdoblje. Također je zamrla i trgovina zbog ratnog stanja na cijelom kontinentu te je vladala društvena kriza, što nam dokazuje i podatak da se u tom razdoblju u riječkoj gimnaziji nije održavala nastava. Rijeka nije pripadala nijednom upravnom sustavu u

¹⁰ <https://visitrijeka.hr/odmori-planiraj-i-istrazi/rijeka-tour/rijecke-price/karolina-rijecka/>, 24. lipnja 2022.

¹¹ *Povijest Rijeke*, Izdavački centar Rijeka i Skupština općine Rijeka, Rijeka, 1988., str. 165.

razdoblju od 1813. do 1822. Pogubno za grad bilo je upravljanje iz Trsta, zbog čega se ubrzo obnovio gubernij, odnosno Rijeka je ponovno bila samostalno tijelo Habsburške Monarhije.

Nakon odlaska Francuza grad se počeo oporavljati te je razdoblje nakon 1813. obilježeno kao doba industrijalizacije, što se u početku razvijalo sporo, no razvoj se vidno počeo ubrzavati u drugoj polovici 19. stoljeća. U gradu je izbila glad 1817., a rješenje za ovaj problem pronašao je Andrija Ljudevit Adamić, jedan od najznačajnijih osoba iz 19. stoljeća, zahvaljujući kome je grad privredno i kulturno procvao.¹²

Poznato je kako je izgradio prvo kazalište u gradu te je Lavalu Nugentu kupio trsatski kaštel u znak zahvalnosti. Andrija Ljudevit Adamić značajna je riječka ličnost jer je izgradio prvi mlin koji se nalazio na Rječini 1823., u jednoj od značajnijih godina za riječku povijest. Također je postavio temelje za proizvodnju papira i pokrenuo je izgradnju prvog industrijskog područja u kanjonu Rječine. Mlin je prodan 1827. Walteru Smithu. Walter Smith je uspostavio Harteru, odnosno jednu od svjetski poznatih tvornica papira. Adamić je također zaslužan i za sufinanciranje jedne od najmodernijih europskih cesta za to razdoblje koja se zvala Lujzijana ili Lujzinska cesta. Prometnica je bila od značaja jer je povezivala Rijeku i Karlovac preko Gorskog kotara.¹³ Također bitna ličnost koja je boravila u Rijeci bio je Antun Mihanović, autor hrvatske himne. Naime, u razdoblju od 1823. do 1836. bio je gubernijski tajnik te je poznato kako je upravo u Rijeci napisao *Horvatsku domovinu* koju je poslao Ljudevitu Gaju, nakon čega je ona objavljena u 10. broju Danice horvatske 14. ožujka 1835.¹⁴

U palači guvernera su se u 19. stoljeću počeli organizirati maskirani balovi po uzoru na balove europskih dvorova te se tako nastavila tradicija maskiranja ljudi u gradu na elitniji način. No predvodnik tradicije maškara bila je riječka okolica koja je izmiješala buržoaski način karnevala s folklornim običajima Slavena. Upravo na toj baštini temelji se poznati Riječki karneval.

¹² Igor Žic, *Rijeka, grad Svetog Vida*, Rijeka, 1996., str. 60.

¹³ Ervin Dubrović, *Adamićevo doba 1780.-1830.*, Muzej grada Rijeke, Rijeka, 2005., str. 34.-35.

¹⁴ Igor Žic, *Rijeka, grad Svetog Vida*, Rijeka, 1996., str. 82.

Rijeka se u 19. stoljeću podijelila, odnosno dio grada pod nazivom Sušak postao je samostalan grad koji se nalazio nasuprot Rijeke. Grad je bio odvojen iz političkih razloga, iako su prostori bili oduvijek kulturno vezani.

2.4. Rijeka u 20. stoljeću

Nakon Prvoga svjetskoga rata Sušak se sve više razvijao, a na Rječini se nalazila državna granica prema kojoj je Sušak bio dio Kraljevine Jugoslavije, odnosno najveća luka Jugoslavije. Riječki Novi list se pokrenuo 1900., a pokrenuo ga je Frano Supilo s ciljem da se pobudi nada o ponovnom spajanju Sušaka s Rijekom.

U 1912. potonuo je najbrži i najveći brod tadašnjice, odnosno *Titanic*, a riječki parobrod *Carpathia* bio je prvi koji je stigao pružiti pomoć unesrećenima, zbog čega je Rijeka dospjela na naslovnice svjetskih novina. Kada su se pomorci s broda vratili u Rijeku, imali su doček na gatovima luke. Josip Car, jedan od članova posade, sa sobom je ponio prsluk koji se koristio u spašavanju *Titanica*. Njegova obitelj darovala ga je Pomorskom i povijesnom muzeju, no taj predmet je dugo godina bio zanemaren te nije bila prepoznata njegova prava vrijednost. Stajao je u podrumu do 1999., dok ga je nije ponovno otkrio Slobodan Novković, jedan od poznatijih hrvatskih istraživača *Titanica* koji je shvatio vrijednost predmeta, primijetivši kako je prsluk jedini takav primjerak u Europi. Nakon te realizacije prsluk je izložen u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja koji je smješten u Guvernerovoj palači.¹⁵

Nakon početka rata riječki industrijski i proizvodni razvoj je zaustavljen, kao i trgovina. Londonskim dogovorom iz 1917. Talijani su započeli agresivno prisvajati Rijeku. Rijeka je nakon rata koji je završio 1918. postala dijelom Kraljevine Italije¹⁶ Gabriele D'Annunzio bio je talijanski pjesnik i političar koji je marširao na Rijeku s namjerom da nametne svoje ideale. Prije dolaska u Rijeku priopćio je Benitu Mussoliniju: „kocka je bačena“. U svojim je pjesmama grad nazivao

¹⁵ Slobodan Novković, *Titanic, između povijesti i mitologije*, Zagreb, 1997., str. 91.

¹⁶ *Povijest Rijeke*, Izdavački centar Rijeka i Skupština općine Rijeka, str.287.

„namučenim gradom“.¹⁷ D'Annunzio je uspio u Rijeci uspostaviti totalitarni režim, što ju je činilo prvim takvim europskim gradom u 20. stoljeću.¹⁸ Građani su počeli pružati otpor takvom režimu osnivajući prve socijalističke stranke. Iz tog razloga se danas nerijetko Rijeku naziva „crvenim“ gradom. Talijanska vojska je D'Annunzija istjerala iz grada u siječnju 1921., nakon borbe za grad poznate pod nazivom Krvavi riječki Božić. Kako bi zaustavio prolijevanje „svete talijanske krvi“ D'Annunzio se povukao sa svojim dobrovoljcima.¹⁹ Zbog njegove vladavine trpjela je industrija te su iz grada otišli mnogi bogati kapitalisti, a grad je opljačkan jer je D'Annunzio odnio sve blago iz njega. Poznato je kako je marširanje na Rijeku bio primjer Mussoliniju te mu je pružalo samopouzdanje da isto napravi u Rimu.

Dijelom Italije Rijeka je službeno postala 1924., s granicom na Rječini, čime su Rijeka i Sušak bili odvojeni gradovi sljedeća dva desetljeća. Talijanska kapitulacija je uslijedila 1943., kada su Rijeku i Sušak okupirali Nijemci. Nakon mirovne konferencije koja se održala 1947. u Parizu, Rijeka je ponovno vraćena Hrvatskoj te je postala dijelom države Jugoslavije, a Sušak i Rijeka su ponovno udruženi 1984. Nakon ovoga grad se obnovio, odnosno obnovila se tradicionalna riječka industrija, a grad je preuzeo funkciju glavne luke u socijalističkoj Jugoslaviji. Rijeka je ponovno postala industrijski grad u kojem su se proizvodili brodski uređaji i motori, postojala je koksara, proizvodila se odjeća i papir te je postojala rafinerija nafte i hidroelektrane te termoelektrane.²⁰

¹⁷ Ljubinka Toševa Karpowicz, *D'annunzio u Rijeci: mitovi, politika i uloga masonerije*, Rijeka, 2007., str. 77.

¹⁸ Irvin Lukežić, Iz povijesti jedne riječke kavane uništene za D'Annunzijeve okupacije, *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, 61/62, Rijeka, 2019., str. 177.

¹⁹ Ferdo Čulinović, *Riječka država*, Zagreb, 1953., str. 112.

²⁰ <https://visitrijeka.hr/odmori-planiraj-i-istrazi/rijeka-kroz-povijest/burno-xx-stoljece/>, 24. lipnja 2022.

3. KULTURNA BAŠTINA

Kultura je pojam koji označava materijalni i duhovni život naroda i čovječanstva, dok je baština termin koji označava nasljeđe ili sveukupno dobro, odnosno baština je nešto što se naslijedilo ili se ostavlja u nasljedstvo kao što su spomenici, arhitektura ili običaji.²¹

Prema UNESCO-u -kulturnu baštinu definiramo kao spomenike, skupinu građevina i lokaliteta koji su od povijesne, znanstvene, arheološke, etnološke, estetske i antropološke vrijednosti.

Definicija se sastoji od triju glavnih komponenti:

- 1) *Prva komponenta* označava spomenike koji su dio arhitekture; kiparska i slikarska monumentalna djela; elemente arheološke prirode, pećine, prebivališta i crteže.
- 2) *Druga komponenta* obuhvaća skupinu građevina kao što su samostojeće ili povezane građevine, a koje su od univerzalne vrijednosti zbog svoje arhitekture, homogenosti ili položaja u okolišu.
- 3) *Treća komponenta* odnosi se na lokalitete koji mogu biti čovjekova djela ili kombinacija s prirodom. U njih se ubrajaju arheološki lokaliteti koji su od iznimne povijesne, znanstvene ili umjetničke vrijednosti odnosno od univerzalne su vrijednosti.²²

Pod pojam kulturne baštine također se ubraja nematerijalna prisutnost neke kulture koja se učestalo očrtava kroz društvene običaje te se manifestira u tradiciji i društvenim vrijednostima, duhovnim vjеровanjima, običajima, umjetnosti, jeziku ili sličnim aspektima čovjekove aktivnosti.

Ministarstvo kulture i medija, s ciljem da osigura njezinu održivost, uspostavlja određene mjere zaštite, odnosno razvija mehanizme kao što je identifikacija, dokumentacija, istraživanje, održavanje, zaštita, ali i promocija vrijednosti.²³ Identitet, kao što je primjerice kulturni ili

²¹ Tomislav Marasović, *Kulturna baština*, Split, Veleučilište, 2001., str. 9.

²² http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13055&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html, 3. rujna 2022.

²³ <https://min-kulture.gov.hr/>, 28. srpnja 2022.

nacionalni, može se djelotvornije iskazati očuvanjem i prezentacijom baštine, a baština pridonosi oblikovanju nacionalnog identiteta jer je nositelj vrijednosti memorije.²⁴

Kulturna baština može biti materijalni ili nematerijalna, a predstavlja zajedničko ljudsko bogatstvo. Ona je raznolika i posebna, zbog čega je bitno da se zaštiti kako bi bila prepoznatljiva, ali i kako bi se definirao i afirmirao kulturni identitet.

Materijalna kulturna baština definira se kao ukupnost simboličkih ili umjetničkih materijalnih karakteristika i tradicija, odnosno praksi koje su se naslijedile iz povijesti.²⁵ Pod tim pojmom ubrajaju se povijesni lokaliteti, zgrade, artefakti te spomenici od vrijednosti koje je potrebno očuvati.

Materijalna baština se dijeli na :

1. *Pokretnu materijalnu baštinu* – predmeti koji su vezani s čovjekovom kulturom i umjetnine kao što su kipovi ili slike te predmeti kao što su primjerice liturgijski predmeti, posude, nakit, stari novac ili stare knjige.²⁶
2. *Nepokretnu materijalnu baštinu* – arheološka nalazišta, jezgre srednjovjekovnih gradova, odnosno graditeljske cjeline te povijesne građevine.

Nematerijalna kulturna baština često se još naziva i „živa baština“, a prema UNESCO-u se definira kao razumijevanje izraza, umijeća, znanja i predstavljanja te predmeti, instrumenti i kulturni prostori za koje društva, skupine, ali i pojedinci prepoznavanju kao jedan dio vlastite kulturne baštine. Može se manifestirati kroz plesove, običaje, glazbu, vještine, rituale, proslave i rukotvorstvo koji se predajom prenose na društva, grupe ili pojedince, a oni tu predaju smatraju vlastitom baštinom. U nematerijalnu baštinu također se ubrajaju i jezik, usmena književnost, tradicijski obrti te folklor.²⁷

²⁴ Jelinčić, Daniela Angelina, *Kultura u izlogu: kratki vodič za upravljanje kulturnim dobrima*, Zagreb: Menadarmedia, 2010., str. 17.

²⁵ <http://struna.ihjj.hr/naziv/materijalna-kulturna-bastina/22567/#naziv> , 28. srpnja 2022.

²⁶ T. M. Šošić, Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, vol. 51, no. 4, 2014., str. 842.

²⁷ Rut Carek, Nematerijalna kulturna baština: UNESCO i njegova uloga, *Informatica museologica*, vol. 35, no. 3-4, 2004., str. 69.

3.1. Materijalna kulturna baština grada Rijeke

3.1.1. Arheološka nalazišta

Zbog svoje bogate povijesti u gradu se mogu pronaći mnogobrojna arheološka nalazišta, stoga će u sljedećim potpoglavljima biti govora o arheološkim pronalascima.

3.1.1.1. Sv. Katarina - arheološki ostaci obrambenog sustava *Claustra Alpia Iuliarum*

Prema brdu Sv. Katarine, na samom usponu se nalaze konzervirani ostaci zidova *Claustre* koji su se istražili 30-ih godina 20. stoljeća. Ostaci imaju ista tehnološka obilježja poput riječke Kalvarije, a to zaključujemo prema načinu gradnje, odnosno izgrađeni su kamenom lomljencem uz obilno korištenje vapna. Ostao je sačuvan u prosječnoj visini koja iznosi između 150 do 200 cm, dok na jednom dijelu visina iznosi 280 cm, a širina iznosi 180 cm. Parcijalno je sačuvano krunište zida u obliku klupice na najnižem dijelu, za razliku od ostatka zida gdje nedostaje spomenuti detalj. Prateći izohipsu padine, zid se pruža u smjeru sjeveroistoka te se postupno penje prema vrhu padine. Putevi iz razdoblja Drugog svjetskog rata mjestimično prekidaju zid, no ostao je djelomično konzerviran jer je vidljiv podno trase zida, odnosno zidani blokovi koji su skliznuli, a na njima su vidljivi ostaci cementa.

3.1.1.2. Arheološka zona Sv. Križ

Brdo Sv. Križ (sl. 1) dominira kvarnerskim akvatorijem i Draškom udolinom na istočnoj strani. Na uzvisini brda smješteno je gradinsko naselje iz prapovijesti, a na cijeloj njegovoj površini može se uočiti keramička produkcija iz željeznog doba. Iz gradine je na utoku Rječine nastalo liburnsko naselje.²⁸ Danas se na tom području nalazi poučna staza Sv. Križa, prema projektu iz 2004. Specifičnost staze je to što, iako se nalazi nedaleko od gradskog naselja, zbog prirodnog položaja

²⁸ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-2936> , 28. srpnja 2022.

brda na kojem je smještena gradina Sv. Križ, može se vidjeti cijeli kvarnerski kraj zahvaljujući mnogobrojnim vidicima na visokoj nadmorskoj visini. Poučna staza je uređena i obilježena te je duga oko 10 km. Na stazi su postavljene informativne ploče s karakterističnim sadržajem za područje u kojem je smještena staza. Vrijednost stazi daje ilirska gradina koja nije dovoljno arheološki istražena, iako je njezino postojanje potvrđeno. Crkva svetog Križa nalazi se uz gradinu, na visini od 207 metara, a o njezinom postojanju nam govore podaci iz 15. stoljeća.²⁹

Slika 1: Brdo Sv. Križ

Izvor: <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-2936,28.07.2022>, 28. srpnja 2022.

3.1.1.3. Arheološki ostaci tarsatičkog principija

Na antičkoj Tarsatici bio je smješten obrambeni sustav *Claustra Alpia Iuliarum*, na čijem se južnom segmentu nalazilo vojno zapovjedništvo. Vojni kompleks se naziva *principij* te predstavlja središnji i jugozapadni segment vojnog zapovjedništva, a njegovi ostaci parcijalno su proučeni te

²⁹ <https://www.rijeka.hr/mjesni-odbori/gornja-vezica/zanimljivosti/projekt-poucna-staza-sveti-kriz/>, 28. srpnja 2022.

predstavljani u Starom gradu na trgu Julija Klovića (sl. 2).³⁰ U središnjem dijelu *principija* nalazilo se dvorište koje je bilo okruženo prostorijama s tri strane. Ovdje su se nalazilo skladište s oružjem te monumentalna zgrada (bazilika) nasuprot ulaza, a iza zgrade bila je smještena prostorija s blagajnom, pisarnicom, uredima i slično. Izgradnja *principija* označava razvoj društvenog života, ali i urbanizaciju grada te prekretnicu u razvoju Tarsatike.

Na mjestu gdje se nalaze ostaci kasnoantičkog kastruma danas je smješten arheološki park. Lokacija je smještena u Starom gradu, a nalazi se na mjestu gdje je, kao što je već spomenuto, u kasnoj antici bio kompleks vojnog zapovjedništva nazvan *principij*. Sagrađen je u 3., a srušen u 5. stoljeću. Svi arheološki predmeti koji su pronađeni na ovom lokalitetu nalaze se u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja. Arheološko nalazište počelo se istraživati 2007., a istraživanje je provelo Hrvatski restauratorski zavod. Svrha rekonstrukcije prostora je ponovna upotreba njegove prvobitne namjene, odnosno lokalitet predstavlja mjesto za okupljanje i komuniciranje.

Istraživanjem se otkrio zid koji je izgrađen s *mixtum* tehnikom te su se pronašli ostaci stepenica za koje se smatra da su služile za pristup s trga na povišeni plato. Sjeverno od kuće *Colazio* pronašli su se ostaci zidova koji se smatraju nastavci pročelja bazilike. Naime, zid se slagao u tri reda s profiliranom bazom. Bio je visok 2,55 metra, a izgrađen je opekom, kao i njegov pandan koji se nalazio na zapadnoj strani. Također su pronađeni i ostaci ceste, na sjevernom, povišenom djelu kompleksa, a ostaci ceste su uklesani u matičnu stijenu.

Zahvaljujući istraživanju navedenih ostataka može se spoznati njihova vrijednost, odnosno arheološkim nalazima zaključujemo važnost grada u povijesti te način na koji se grad razvijao. Iz tog razloga je bitno arheološke nalaze predstaviti javnosti, kako bi se javnost upoznala s bogatom poviješću grada.³¹

³⁰ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/P-5528> , 28. srpnja 2022.

³¹ <https://www.rijeka.hr/gradska-uprava/gradski-projekti/realizirani-projekti/uredjenja-grada/arheoloski-park/>, 18. srpnja 2022.

Slika 2: Ostaci tarsatičkog principija

Izvor: <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/P-5528>, 28. srpnja 2022.

3.1.2. Javne građevine

Građevine koje se nalaze u gradu imaju estetsku i arhitektonsku vrijednost te nam svjedoče o razvijanju grada kroz povijest i o tadašnjim „trendovima“. U poglavljima koja slijede predstaviti će se neke od značajnih javnih građevina grada Rijeke.

3.1.2.1. Zgrada Hrvatskog narodnog kazališta Ivana pl. Zajca

Izgradnja kazališta je započela 1883. prema projektu bečkih arhitekata Fellnera i Helmera, a dovršena je 1872. Fellner i Helmer projektirali su brojna kazališta i koncertne dvorane diljem Austro Ugarske, kao i riječku palaču Modello. Odluku o izgradnji donio je Giovanni Ciotta, tadašnji gradonačelnik Rijeke, a riječki arhitekt Giacomo Zammattio izvodio je gradnju. Kazalište je smješteno u središtu grada, na istočnom na prostoru tadašnjeg trgu Urmeny. Prema zapadu je

okrenuto glavno pročelje, gdje se također smjestio i naglašeni ulaz, a istaknuta kupola nalazi se iznad kazališta.³²

Za javnost se kazalište, koje se tad zvalo Teatro Comunale, otvorilo 1885. Prije izgradnje spomenutog kazališta, predstave su se izvodile u zgradi današnje palače Modello pod nazivom Adamićevo kazalište. No, zgrada nije odgovara standardima Monarhije, a dodatni razlog za izgradnju novog kazališta bila je visoka opasnost u slučaju požara, odnosno Adamićevo kazalište je predstavljalo nisku sigurnost. Iz tog razloga već spomenuti Giovanni Ciotta, s upravom grada, odlučio je izgraditi novo kazalište, kako bi udovoljio standardima Monarhije.

Novo kazalište podignuto je u neobaroknom stilu. Austrijski kipar Völkel izradio je kipove namijenjene za pročelje zgrade, dok je strop oslikala slikarska radionica Gustava i Ernesta Klimta. Aida Giuseppea Verdija i La Gioconda Amilcara Ponchiellija bile su prve predstave koje su se izvele u kazalištu, a važno je istaknuti da se na premijeri prve predstave po prvi put u gradu upotrijebila električna rasvjeta. Kazalište je promijenilo ime nekoliko puta pa tako se 1913. zvalo Teatro comunale Giuseppe Verdi, dok se u razdoblju nakon 1946. zvalo Teatro del popolo, odnosno Narodno kazalište. Današnje ime dodijelili su mu 1991, kada je ono postalo jedno od četiriju nacionalnih kazališta Republike Hrvatske. Monumentalna zgrada i danas dominira prostorom te je jedno od najcjenjenijih dosega historicizma u gradu.³³

3.1.2.2. Zgrada bivšeg Lazareta

Kompleks zgrada izgrađen je 1725., projektirao ga je riječki arhitekt Antonio de Vernede, a nadzor je vršio Anton Matija Weiss, arhitekt koji je također bio angažiran i za gradnju tršćanskog lazareta. Kompleks je pozicioniran zapadno od grada, na obali gdje se nakon proglašenja *slobodne kraljevske luke* 1719. odvijao graditeljski procvat. Reprezentativno južno pročelje zgrade danas je sačuvano u fragmentima, primjerice sačuvan je ostatak baroknog ulaznog portala. Kompleks

³² <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-100>, 28. srpnja 2022.

³³ <https://rijekaheritage.org/hr/kj/hrvatskonarodnokazaliste>, 18. srpnja 2022.

zgrada izgrađen je u baroknom stilu u Krešimirivoj ulici, gdje je smještena i već spomenuta rafinerija šećera, što nam svjedoči o razvitku grada kao bitne luke na Jadranu.³⁴

3.1.2.3. Palazzo Modello

Palazzo Modello (sl. 3) palača je izgrađena 1885., a projektirali su je poznati bečki arhitektonski biro Fellner i Helmer, prema narudžbi gradonačelnika Giovannija Ciotte. Prvotna namjena palače bila je poslovno-stambena, a izgrađena je na mjestu Adamićevog kazališta, u blokovima. Zanimljivo je što je ista takva palača izgrađena i u Trstu na *Piazza dell'Unità*.

Palača ima visoku estetsku vrijednost, a uzor za njezinu izgradnje bio je francuski *Seconde Empire*, odnosno drugo francusko carstvo, zbog čega palača ima jedinstvenu stilsku primjenu. Posebno je zanimljivo raskošno mansardno krovšte, odnosno četverostrani krov.³⁵ Barokni i renesansni neostil dominiraju palačom, a to se može vidjeti i iz bogatih skulpturnih reljefnih dekoracija, pilastrima na dvije etaže, korintskih stupova te mansardnim prozorima. Riječki kipar Vatroslav Donegani autor je dekorativne plastike, dok je radionica Matije Dumičića autor rešetaka od kovanog željeza koje se nalaze na prozorima i stubištima. Palača se gradila u razdoblju epidemije kolere, a Riječka šteditonica taj je prostor koristila za vlastito poslovanje. Bečki ring, odnosno bečki stil gradnje, u velikoj je mjeri utjecao na čitavu dekoraciju, ali i sam stil ove monumentalne palače.

³⁴ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-103>, 28. srpnja 2022.

³⁵ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-106>, 28. srpnja 2022.

Slika 3: Palazzo Modello

Izvor: <https://rijekaheritage.org/hr/kj/palazzomodello>, 18. srpnja 2022.

3.1.2.4. Zgrada bivšeg Municipija i kameni stup za zastavu-stendarac

Zgrada je smještena u Starom gradu, na zapadnom dijelu, uz stare gradske zidine i nekadašnja gradska vrata. Dio je bivšeg augustinskog samostana i crkve sv. Jeronima s kojima tlocrtom formira prostrani gradski trg. Na mjestu gdje se nalazi trg nekoć je postojalo najstarije rukometno igralište grada na kojem su se od 1700. igrala patricijska djeca. Zgrada je 1833. pripala municipalnoj upravi.³⁶ God. 1874. Filibert Bazarig dobio je zadatak nadogradnje i obnove palače Municipija. Zadatak je bio složen, no olakšavala mu ga je novčana potpora Giovannija Ciotte, tadašnjeg gradonačelnika i potpora municipalnih graditelja.³⁷

Bazarig je nadzirao radove te je bio projektant, a uz njega radili su domaći obrtnici poput Santa Barbierija i Carla Rossija, s kojima je izveo trodijelno pročelje palače, a ono je također poslužilo za formiranje trga. Ciottin plan je imao viziju da Rijeka postane srednjoeuropski grad koji će biti dostojan velikih središta, a altan koji se nalazio na središnjem djelu pročelja, osim arhitektonske i estetske funkcije, imao je i namjensku funkciju, odnosno trg palače bio je namijenjen i političkim

³⁶ Rastko Schwalba, *Igor Emili*, Rijeka, 1999., str. 62.

³⁷ Radmila Matejčić, *Kako čitati grad: Rijeka jučer, danas*, Rijeka, 2007., str. 203. – 204.

skupovima. U zgradu se u drugoj polovici 20. stoljeća smjestio Rektorat riječkog Sveučilišta, dok se nije preselio na Sušak 1996.

Palača Municipija bila je elegantna izvana i iznutra, a prostorija u kojoj se nalazio gradonačelnikov kabinet u vijećnici bila je posebno dojmljivo uređena. U prostoriji su se nalazile umjetnine koje su krasile zidove poput portreta cara, guvernera i uglednika iz Rijeke. Portreti se danas nalaze u prirodoslovnom i povijesnom muzeju, a naslikali su ih značajni riječki i mađarski slikari. Giovanni Fumi izradio je iluzionistički oslikan strop, a svaki komad namještaja iz gradonačelnikovog kabineta koji se danas nalaze u Pomorskom i povijesnom muzeju su obilježeni riječkim grbom.³⁸

U XIX. stoljeću se prema tadašnjoj tradiciji na stup postavila gradska zastava, prema projektu arhitekta Emilija. Stup ima reljef na kojem se prikazuje lik zaštitnika grada, odnosno Sv. Vida. Prikazan je kao mladić odjeven u odjeću patricija. Svetac u desnoj ruci drži palmu, što simbolizira mučeništvo, a u lijevoj ruci drži model grada.³⁹

Kameni stup izvorno se koristio kao nosač zastave na Koblerovom trgu, no tijekom godina bio je više puta premješten, stoga se trenutno nalazi na Trgu riječke rezolucije. Okruglog je presjeka te ima utor na stražnjoj strani, a na dnu i vrhu je glatka površina s ukomponiranim zaobljenim prstenom. Također, stup posjeduje mnogostruko profiliranu ploču kvadratnog oblika. Sv. Vid je reljefno prikazan s prednje lijeve strane, dok se na desnoj strani u obliku štita nalazi nepoznati grb. Okruglo polje, koje je smješteno u središnjem djelu stupa, implicira poziciju venecijanskog otklesanog lava, *S. Marca in molleca*.⁴⁰

3.1.2.5. Guvernerova palača

Sjeverozapadno od Staroga grada smještena je zgrada pod nazivom Guvernerova palača koja se nalazi na istaknutom položaju. Bivša guvernerova palača je zaštićeni spomenik, odnosno spada pod kulturno dobro te je upisana u Registar nepokretnih spomenika kulture RH. Izgrađena je kao

³⁸ Radmila Matejčić, *Kako čitati grad: Rijeka jučer, danas*, Rijeka, 2007., str. 203. – 205.

³⁹ <https://rijecani.com/portal/kulturne-znamenitosti-grada-rijeke/>, 19. kolovoza 2022.

⁴⁰ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-6751>, 28. srpnja 2022.

poslovno – rezidencijalno središte riječkog guvernera te je jedna od najznačajnijih riječkih historicističkih palača. Njezina gradnja započela je za vrijeme guvernera Lajosa Batthyanya, odnosno počela se graditi 1892. prema projektima arhitekta Alojsa Hauszmanna, a dovršena je 1896.

Građevinsko poduzeće koje je izvodilo klesarske radove te iskop bilo je Burger & Conighi, radove bušenja je izveo Antonio Busetti, a Antal Szabo izradio je arhitektonsko- dekorativne elemente, dok je za radove sa željezom bila zadužena ljevaonica Schlick.⁴¹ Monumentalna slobodnostojeća građevina na dvije etaže neorenesansnog je stila i na njoj prevladavaju odmjerene dekoracije i vertikale. Tlocrt je vertikalalan, a naglašen je ulazni trijem i kolni pristup, dok se u unutrašnjosti nalazi dvoetažni atrij s natkrivenim svjetlarnikom omeđenim mnogobrojnim salonima. Ne postoji unutarne dvorište, iako je koncipirana kao neorenesansna palača. Glavno pročelje okrenuto je prema jugu, odnosno prema moru te ima dva kata, dok sjeverna strana ima samo jedan, stoga možemo reći da je palača izgrađena terasasto. Za razliku od ostalih pročelja koja su samo obojena, glavno pročelje obloženo je bijelim kamenom i reljefnim dekoracijama. Vrtovi okružuju palaču sa svih strana, dok aneksi koji su smješteni na bočnoj strani dijele uređeni vrt s prednje strane od onog šumovitijeg sa stražnje strane.⁴²

Danas je u palači smješten Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja,. Muzej je osnovan 1961., a u njemu se nalaze pomorski, etnografski, arheološki i kulturno- povijesni odjel. Izvorni namještaj i predmeti koji su ostali sačuvani iz Guvernerove palače su prezentirani, kao i umjetnička djela još iz razdoblja renesanse. Unutar zbirke nalaze se i portreti najuglednijih riječkih građana.⁴³ U muzeju se mogu pronaći svjedočanstva o bogatoj, ali i burnoj povijesti grada te kultura življenja od prapovijesti pa do danas. U sklopu muzeja otvorena je i didaktička info točka koji je dio projekta Claustra + te je jednim dijelom prilagođena za slabovidne i slijepe osobe. Također unutar muzeja se nalazi i memorijalna baština, odnosno memorijalni centar Lipa koji je posvećen mještanima Lipe stradalima 30. travnja 1944., u kojem je interpretirana kulturno-povijesna i etnografska baština.⁴⁴

⁴¹ Radmila Matejčić, *Kako čitati grad: Rijeka jučer, danas*, Rijeka, 2007., str. 203. – 205.

⁴² <https://rijekaheritage.org/hr/kj/guvernerovapalaca>, 18. srpnja 2022.

⁴³ <https://visitrijeka.hr/vidi-i-dozivi/atrakcije/lista-atrakcija/15005/>, 24. lipnja 2022.

⁴⁴ <https://visitrijeka.hr/vidi-i-dozivi/atrakcije/istrazi-ri-kulturu-lista/441/>, 24. lipnja 2022.

3.2.2.6. Zgrada Filodrammatice

Zgrada Filodrammatice dio je gradskog bloka te se danas nalazi na Korzu. Arhitekt zgrade je Giacomo Zammatti koji ju je adaptirao na već postojećoj kući *Struppi*. Kuću Struppi otkupilo je Filharmonijsko dramsko društvo, a arhitekt se prilikom projektiranja ugledao na srednjoeuropske glazbene zavode. Zgrada se svečano otvorila 1890. te je služila kao sjedište za diletantsko udruženje pod nazivom *Societa-Filarmonico Drammatica*.

Na bočnoj strani se nalazi ulazni portal, a utjecaji visoke renesanse i manirizma uočljivi su na pročelju građevine. Zgrada ima naglasak na glavno južno pročelje jer je interpolirana u *insulu* te je izgrađena kao dio uličnog niza. Ističe se i *piano nobile* koji je smješten nad rustikalno obrađenim prizemljem, sa svojih šest polukružnih lučnih otvora naglašenih arhitektonskom plastikom. Također valja naglasiti i tročetvrtaste paladijske stupove s korintskim kapitelima koji su smješteni iznad nivoa prizemlja. Pored polukružnih otvora umetnute su skulpture ženskih figura, a Giovanni Fumi oslikao je područja između prozorskih otvora na atici.⁴⁵

Unutrašnjost je bila prilagođena potrebama glazbenog društva, stoga je sadržavala dvoranu za priredbe ili uvježbavanja, dvoranu za prijam stranaka te mnoge druge prostorije s kojima se društvo moglo služiti. Kroz dvije gornje etaže formiralo se kazalište koje je bilo ukrašeno u *rococo* stilu sa stupnom slikom koja prikazuje alegoriju glazbe, a izradio ju je *Eugenio Scomparini*. Bečki umjetnik *Ludwig Strichtius* autor je bista glazbenika koje se nalaze u kazalištu te je ostatak unutrašnjosti ukrašen u stilu talijanske neorenesanse.

Kavana se izgradila u prizemlju zgrade, no stubište je zbog nedostatka prostora smješteno bočno od ulaza, zbog čega ono nije izvedeno monumentalno i raskošno kao što je to bilo planirano. Građevina se u to vrijeme sa svojom raskošnošću isticala među ostalim zgradama na Korzu, a znatna financijska sredstva koja su uložena u zgradu nam svjedoče o ranom zanimanju Riječana za kazališnu djelatnost. Zaštićeno kulturno dobro postala je 1992.⁴⁶

⁴⁵ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-101>, 28. srpnja 2022.

⁴⁶ <https://rijekaheritage.org/hr/kj/filodrammatica>, 18. srpnja 2022.

3.1.3. Industrijske građevine

Zbog svoje industrijske povijesti grad obiluje industrijskom baštinom, stoga će se u sljedećim potpoglavljima govoriti o tragovima industrijske povijesti.

3.1.3.1. Zgrada bivše tvornice „Rikard Benčić“

Zgrada rafinerije šećera smještena je zapadno od grada, u današnjoj Krešimirovoj ulici, a sagrađena je polovicom 18. stoljeća, odnosno 1752., za potrebe trgovačkog društva Urban Arnoldt i drugovi iz Antwerpena. Osim industrijskog kompleksa 1774. izgradila se prema projektu Petera de Vierendeelsa i upravna zgrada. Industrijski kompleks je baroknog stila, a svoju namjenu je promijenio 1830. postavši tvornicom duhana. Svoju namjenu ponovno mijenja nakon 1945., kada je postala sjedište tvornice motora *Rikard Benčić*. Također i upravna zgrada je mijenjala svoju funkciju, kao i vlasnike sadržaja, no unatoč tomu zadržala je svoj prvobitni barokni stil i arhitektonski plašt. U unutrašnjosti dominira impresivno stubište na tri kata, kao i dvorane koje su obogaćene *stucco* dekoracijama, ali i slikani medaljoni sa sadržajima iz mitologije i scenama iz antičke povijesti.⁴⁷

Kulturno dobro je upravna zgrada bivše rafinerije šećera postala 1970. Također 2003. proveo se program njezinog očuvanja i zaštite koji je trajao do 2007. U tom razdoblju provelo se arhitektonsko snimanje stanja u kojem je zgrada zatečena te se izradio arhitektonski nacrt, kao i Elaborat konzervatorsko – restauratorskih istraživanja kojim su se predložile smjernice za izradu dokumentacije projekta, kako bi se spomenute građevine obnovile. Provedena su povijesno-umjetnička i arhivska istraživanja te analiza, procjena i nadzor konstrukcije. Istaknuti umjetnički pronalasci su mjestimično očuvani originalni barokni *terazzo* pod i zidni oslik koji je pronađen u preko pedeset prostorija, a neprepoznatljiviji barokni oslici pronađeni su na drugom i trećem katu. Rezultati istraživanja prezentirani su u monografiji *Palača šećerane u Rijeci – konzervatorska i restauratorska istraživanja*, a izrađen je i interaktivni CD ROM.

⁴⁷ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-102>, 28. srpnja 2022.

Zgrada bivše rafinerije šećera je u lipnju 2017. postala dio projekta pod nazivom *Turistička valorizacija reprezentativnih spomenika riječke industrijske baštine*, kojim se planirala obnova motornog broda *Galeb* i njegovo spajanje s tvornicom šećera u Muzej grada Rijeke.⁴⁸

3.1.3.2. Lučka skladišta XIII (12) i XV (13), Budimpeštansko pristanište

Međusobno spojena lučka skladišta 12 i 13 smještena su na današnjem Budimpeštanskom pristaništu. Arhitekt iz Mađarske, Lajos Burgstaller 1893./1894. izradio je projekt lučkog skladišta, dok su Istvan Bacsak i Venceslao Celligoi 1897./1898. projektirali Kraljevski pomorski gubernij. Tlocrt oba skladišta je pravokutni, oba skladišta posjeduju podrumski prostor i prizemlje te tri kata.⁴⁹

Izdavši odluku o gradu kao slobodnoj luci, Karlo VI. potaknuo je 1719. razvoj pomorstva i trgovine, a pridruživanjem Rijeke ugarskoj kruni 1779. započela je izgradnja prometnica i luka. Može se reći da su to začeci razvijanja riječke luke u koju se ulagalo iz carskog kapitala, a razlog tomu bio je veliki trgovački i pomorski potencijal koji je luka predstavljala.

No najvećim dijelom se luka kakvu danas poznajemo gradila u razdoblju između 19. i 20. stoljeća. Francuski inženjer Hilarion Pascal projektirao je luku, osim riječke luke također je projektirao i onu u Marseilleu.

Kako se luka razvijala tako su se gradila i njezina skladišta. Za vrijeme Prvog svjetskog rata u luci su postojala 24 trajna skladišta, što nam govori o njezinoj veličini. Skladišta su imala secesijske i historicističke osobitosti, dok se lučki promet najviše odnosio na šećer, žito i drvo, a upravo tonaža svrstala je riječku luku među vodećima u Europi.

Na Budimpeštanskom pristaništu su međusobno spojena skladišta 12 i 13 te izgledaju kao jedna zgrada. Skladišta su izgrađena u stilu historicizma, a najprije je bilo izgrađeno istočno skladište broj 12. Pročelja zbog rizalita i visokih pilastara koji su protegnuti do atike s piramidalnim

⁴⁸ <https://www.rijeka.hr teme-za-gradane/kultura-2/kulturna-bastina/kapitalni-programi-zastite-ocuvanja-kulturnih-dobara/upravna-zgrada-bivse-rafinerije-secera/>, 18. srpnja 2022.

⁴⁹ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-2187>, 28. srpnja 2022.

završetkom stvaraju dojam reprezentativnosti. Razlog tome je naglašavanje funkcije tog dijela zgrade, odnosno htjelo se naglasiti administrativnu funkciju jer taj dio zgrade bio namijenjen uredima. Zapadno skladište broj 13 izgrađeno je na isti način te se dekoracija i profilacija pročelja prilagodila već stojećem skladištu broj 12. Danas se skladišta koriste za potrebe riječke luke. Iako se smatraju nepokretnim kulturnim dobrom, treba naglasiti da njihova vrijednost nije dovoljno istaknuta.⁵⁰

3.1.3.3. Lučka skladišta XIX (18), XX (19), XXI (20) i XXII (21), Praško pristanište

Kompleks je smješten na Praškom pristaništu te je organiziran u dva reda građevina. Građevine su izgrađene u razdoblju od 1909. do 1913. za Kraljevski gubernij, a projektirali su ih Istvan Bacsak, Venceslao Celligo, Janositz Josef, Egan Lajos, Whler i Roberitz. Uz obalu su smještena skladišta 19 i 20, dok su skladišta 21 i 22 smještena sjevernije kao monolitni korpus. Nasuprotna skladišta su se 1914. povezala armiranim betonskim mostovima koje je projektirala Enyedi Bela. Dimenzije tlocrta svih zgrada su 20 x 120 m, osim skladišta 19, čije dimenzije iznose 20 x 60 m.⁵¹

Skladišta se nazivaju Metropolis jer nizanjem visećih pasaža i svojom teatralnošću podsjećaju na scenografiju Fritza Langa, redatelja SF-filma Metropolis. Kompleks je danas, iako prazan zbog smanjene aktivnosti riječke luke, jedan od najpoznatijih i najreprezentativnijih lučkih skladišta. Kompleks Metropolis jedan je od vrhunskih primjera historicizma, zbog čega je stavljen pod konzervatorsku zaštitu.⁵²

3.1.3.4. Lučko skladište XIV (17), Visinov gat

Mađarski arhitekt Ferenc Pfaff, glavni inženjer Državnih ugarskih željeznica je na Visinovom gatu projektirao skladište broj 17 1906. Skladište je izgrađeno u armiranom betonu 1909. te se po prvi

⁵⁰ <https://rijekaheritage.org/hr/kj/luckaskladista1315>, 18. srpnja 2022.

⁵¹ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-2188>, 28. srpnja 2022.

⁵² <https://rijekaheritage.org/hr/kj/metropolis>, 18. srpnja 2022.

put taj materijal koristio u Rijeci. Metoda gradnje koristila se kasnije prilikom izgradnje ostalih skladišta, no ovo je bio prvi primjer korištenja armiranog betona, a budimpeštansko poduzeće Grunwald Testverek je izvodilo radove. Tlocrt je pravokutan, a njegove dimenzije su 50 x 100 m. Monumentalno skladište se po sredini rastvara u dva arhitravno riješena portalna otvora koja su služila za vagone, a bili su odvojeni nizom masovnih armiranih betonskih stupova.⁵³

U načinu gradnje vidljivi su elementi historicizma prilikom gradnje lučkih prozora i balustrade od kamena s kojom se skriva krov. Također su prisutni i elementi moderne, naglašavanjem vodoravne linije te povezanih balkona na zapadnoj i istočnoj fasadi. Stoga se može reći da je Skladište prvijenac racionalizma i moderne na riječkom području te je od povijesne, arhitektonske i oblikovne vrijednosti.⁵⁴

3.1.4. Sakralne građevine

U ovom potpoglavlju govorit će se o bitnim sakralnim građevinama koje su ostale sačuvane kroz povijest te nam prikazuju način života tadašnjeg života i stil gradnje.

3.1.4.1. Dominikanski samostan i crkva sv. Jeronima

Dominikanski samostan u Rijeci, koji je u prošlosti bio augustinski, riječko je kulturno dobro zaštićeno 1961., koje ima povijesnu, kulturnu, memorijalnu i ambijentalnu vrijednost. Bitan je dio sakralne kulturno-povijesne baštine grada, a dao ga je izgraditi Hugo II. Devinski 1315., no konačna forma je definirana 1543. Pojedini dijelovi su iz razdoblja gotike, kao što je kapela sv. Trojstva iz 1450. i Bezgriješnog začeca iz 1485., no smatra se da ovaj kompleks ima i starije slojeve.⁵⁵ Kapela sv. Trojstva je u svoje vrijeme služila kako sakristija, a na stropu kapele nalaze se slike od izuzetne vrijednosti iz 15. Stoljeća, koje su vrlo rijetke te imaju neobičnu ikonografiju,

⁵³ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-825>, 28. srpnja 2022.

⁵⁴ <https://rijekaheritage.org/hr/kj/luckoskladiste14>, 18. srpnja 2022.

⁵⁵ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-107>, 28. srpnja 2022.

zbog čega su od značajna i izvan nacionalnog okvira. Sačuvan je također i prostor klaustura u kojem su danas smještene mnoge nadgrobne ploče i slike iz raznih povijesnih razdoblja.⁵⁶

Crkva sv. Jeronima iz 14. stoljeća pripadala je redu augustinaca koji su svoj red u Rijeci utemeljili 1315. Smještena je u starom gradu na zapadnom dijelu te je bila bitan element urbane strukture srednjovjekovnoga grada. U njoj su se pokapali riječki patriciji i članovi obitelji Devinski i Walsee do 1760. Izgrađena je jednobrodno, u gotičkom stilu, longitudinalno, odnosno njezina duljina bitno nadmašuje širinu, tj. središnji prostor je produženi pravokutnik. Crkva je obnovljena nakon potresa iz 1750., zbog čega je došlo do njezine barokizacije, što se najviše odražava u interijeru, a iz gotičkog razdoblja ostali su sačuvani kontrafori i oplošje zida na istočnoj i južnoj fasadi.⁵⁷

3.1.4.2. Katedrala sv. Vida

Isusovci su u Rijeku došli početkom 17. Stoljeća, kada su odlučili izgraditi crkvu u Starom gradu, na mjestu istoimene romaničke crkve koja je tamo bila smještena. Sredstva za izgradnju dobivena su od darovnice grofice Ursule von Thanhausen. Projektirao ju je Giacomo Brianni, arhitekt koji je također projektirao i crkvu Santa Maria Maggiore u Trstu. Kamen temeljac je položen 15. lipnja 1638., a izgradnja se dovršila 1744. Stil gradnje je barokni, tlocrt je centralni, a crkva je presvođena kupolom koja leži na šest stupaca povezanih polukružnim lukovima. Svetište se nalazi sjeverno od središnjeg prostora, a iznad svetišta smješten je tambur s galerijama. Titulu katedrale dobila je 1925., za vrijeme talijanske uprave, kada je osnovana i biskupija. Sv. Vid, prema kojem je katedrala dobila ime, zaštitnik je grada te se slavi 15. lipnja, no njegovo ime je povezano s poviješću grada prije uspostave biskupije. Naime, prema zapisima iz srednjeg vijeka Rijeka je bila poznata pod imenom Rika svetog Vida, iz čega možemo uočiti da je srednjovjekovni grad bio koncentriran uz tadašnju crkvu sv. Vida koja se nalazila na mjestu katedrale.

Sv. Vid bio je ranokršćanski mučenik koji je bio pogubljen 304. godine na Siciliji. Njegov kult se počeo intenzivno širiti u 7. stoljeću. nakon što mu je sastavljen životopis i podignuta prva crkva njemu u čast u Rimu. Prema legendi, Vid je bačen među gladne medvjede i lavove, no oni ga nisu

⁵⁶ <https://dominikanci.hr/samostani/hrvatska/rijeka>, 3. kolovoza 2022.

⁵⁷ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-108>, 28. srpnja 2022.

ozlijedili. Stoga su ga bacili u vrući kotao sa smolom i olovom, no Vid je i tada ostao netaknut, stoga su ga raščetvorili na spravi za mučenje te ga na taj način usmrtili. Jačanje kulta bilo je prisutno i kod Slavena, a smatra se da je razlog tomu sličnost imena Vid sa slavenskim poganskim božanstvom Sventevid koji u prijevodu znači onaj koji sve vidi.

Srednjovjekovnim Riječanima Sv. Vid predstavljao je posrednika prema ozdravljenju. Smatralo se da se zazivanjem sveca mogu izliječiti brojne bolesti koje su povezane s vidom, gluhoćom, ali i epilepsiju, opsjedanja i živčane smetnje.

Crkva koja se nalazila na mjestu katedrale se vrlo vjerojatno podignula krajem 12. ili početkom 13. stoljeća. Bila je jednobrodna te je imala zvono s čijim bi se zvukom okupilo gradsko vijeće, a za blagdan Sv. Vida riječki kapetani su polagali zakletvu svojim feudalnim gospodarima. Ispod trijema crkve nalazilo se drveno raspelo koje se danas štuje zbog događaja iz 1296. Naime, postoji legenda prema kojoj se ispod trijema kockala grupa Riječana. Jedan od njih bio je i Petar Lončarić koji se izgubivši igru razljutio te je opsovao Krista i bacio je kamen na raspelo pogodivši bok, nakon čega je potekla krv, što je zaprepastilo sve prisutne. Lončarića je zemlja progutala, no njegova ruka s kojom je pogodio raspelo je ostala. Ruka se javno spalila prema zapovijedi kapetana baruna Rauberu te kako se taj događaj ne bi zaboravio postavljena je mjedena ruka ispod raspela.⁵⁸

3.1.4.3. Franjevački samostan s crkvom Gospe Trsatske

Franjevački samostan počeo se graditi u 15. stoljeću. Crkva Gospe Trsatske izvorno je bila jednobrodna, no zbog barokizacije postala je dvobrodna. Posljednje produljenje crkve je obavljeno 1824., kada su se izveli i zvonik te pročelje. Klaustar iz 17. stoljeća se nalazi istočno od ulaza te sadrži vodospremu, a ukrašuju ga freske Serafina Schoena. Početkom 20. stoljeća je izgrađena kapela zavjetnih darova, a unutar klauzure samostana nalazi se mali klaustar. Struktura samostana je barokna te zgrada sadrži biblioteku, arhivu, riznicu te ljetnu blagovaonicu koja je raskošno dekorirana.⁵⁹

⁵⁸https://www.academia.edu/25996733/KATEDRALA_SVETOG_VIDA_RIJEKA_The_Cathedral_of_St_Vitus_Rijeka, 4. kolovoza 2022.

⁵⁹<https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-1151>, 28. srpnja 2022.

Bogati arhiv i knjižnica rezultat su franjevačke filozofske i bogoslovne škole. No priličan dio knjiga, ali i rukopisne građe, stradao je u požaru 1629. Prema suvremeniku požara, Franji Glaviniću, stradali su bitni rukopisi te rijetke knjige iz raznih dijelove Europe. Također, u samostan su se slijevale i mnogobrojne franjevačke dragocjenosti koje potječu iz Bosne i Hercegovine, ali i dijelova Hrvatske koje su Turci zauzeli. Nakon te katastrofe nisu zabilježene takve štete, a danas se u samostanu, osim dokumenata i knjiga, mogu pronaći i glazbene arhivalije.⁶⁰

Ljetna blagavaonica jedna je od umjetničkih galerija samostana koja je posebno dojmjljiva jer je do danas sačuvala svoju izvornu funkciju unatoč vrijednim zidnim i stropnim slikama. Barokizacija samostana je obilježena s dva načina slikanja, odnosno za oslikavanje su bili zaduženi teatralni Tasca i lirski Schoen.

U prostoriji se nalazi platno s prikazom Mistične večere sv. obitelji koje su naručili franjevci. Prikaz je izveo 1640. Serafin Schoen prema napatku Franje Glavinića, tadašnjeg gvardijana. Ikonografski prikaz je neuobičajen jer su se blagovaonice uglavnom ukrašavale s Posljednjom večerom.

Početakom 18. stoljeća se ostvario, u zadivljujuće kratkom razdoblju, cjelokupni preostali ures blagovaonice prema ikonografskom programu koji je bio pomno razrađen. Monumentalni umivaonik s govornicom za čitače napravljen je od različitih vrsta mramora i mramornih umetaka, a smješten je na zidu koji se nalazi nasuprot velikog platna koje prikazuje Mističnu večeru. Akant ukras dopunjuje mramornu os, kao i drveni nosači za ručnike. Konstrukcija nalikuje na barokni, raskošni oltar koji zauzima veći dio zidne stijene.

Instrukcijom je na parapetu govornice izrađen simbol franjevačkog reda u toplim bojama, dok je Bogorodica s Djetetom naslikana na drvenim vratnicama govornice, a rad se pripisao Cristoforu Tasci. Platna s prikazanim habsburškim grbom, inicijalima cara Leopolda I. te potpisom koji je posvećen Martinu, osnivaču samostana, ispunjavaju preostali dio zida. Autor mnogobrojnih platna je već spomenuti Tasca.⁶¹

Riznica je bogata zavjetnim darovima, a nalazi se pored barokne drvorezbarene skulpture Bezgrešno Začete. Riznica čuva ikonu u odgovarajućim mikroklimatskim uvjetima. Prema

⁶⁰ <http://www.trsat-svetiste.com.hr/samostanska-kn-jiznica/>, 19. kolovoza 2022.

⁶¹ <http://www.trsat-svetiste.com.hr/ljetna-blagovaonica/>, 19. kolovoza 2022.

tradiciji ikonu je 1367. Hrvatima darovao papa Urban V., nakon što je ih je zatekao neutješne zbog gubitka kućice na hodočašću u Loretu. Vjeruje se da je ikonu naslikao sam Sv. Luka, zbog čega je se smatra čudotvornom. Prema stilskoj analizi, triptih se pripisuje sjevernojadranskom krugu iz prve polovice 14. stoljeća.⁶²

3.2.5. Vojne i obrambene građevine

U povijesti je grad bio značajan za obranu i vojsku, stoga će se u ovom dijelu seminarskog rada predstaviti građevine koje su bile obrambene i vojne.

3.1.5.1. Kaštel Trsat

Kaštel Trsat, koji se u rimskom razdoblju nazivao Tarsatica, u srednjem je vijeku pripadao Vinodolskoj župi koju su posjedovali Frankopani u razdoblju od 1225. do 1670., a nakon toga komoru Ugarske. Elementi srednjovjekovne arhitekture su djelomično sačuvani. Dvorište je zatvoreno kulama i zidinama, a sačuvana je i vodosprema te ulaz s pokretnim mostom. Trsat je 1826. kupio Laval Nugent koji je kaštel obnovio u neogotičkom stilu prema projektu Giacoma Paronuzzija. Obnovio je krunište glavne kule te neoklasicistički mauzolej pod nazivom Mir junaka.⁶³

Trsatski kaštel smješten je na brijegu visokom 138 m. Od prapovijesti se na tome mjestu nalazila osmatračnica Liburna s kojom se mogao kontrolirati put od unutrašnjosti prema moru. Lokacija je također poslužila i Rimljanima, za koje je Trsat predstavljao već spomenuti obrambeni sustav *Liburnijski limes*. Kaštel su počeli graditi 1223. Frankopani koji su u to vrijeme još bili knezovi Krčki, nakon što su dobili Trsat na dar od kralja Andrije II., odnosno hrvatsko-ugarski kralj im je darivao tadašnju Vinodolsku županiju pod koju je spadao i Trsat. Osim što je bio najsnažnija i

⁶² <http://www.trsat-svetiste.com.hr/riznica/>, 19. kolovoza 2022.

⁶³ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-342>, 28. srpnja 2022.

najzapadnija fortifikacija primorja, kaštel je imao važnu duhovnu i kulturnu ulogu za svakodnevni život zajednice.

Postoji i legenda iz 13. stoljeća prema kojoj se na Trsatu nalazila rodna kuća Blažene Djevice Marije, odnosno Sveta kućica iz Nazareta koja se pojavila „sama od sebe“. Također su, prema legendi, nakon tri godine anđeli odnijeli kućicu na vlastitim krilima u Loreto, gdje se nalazi i danas. Zbog tog događaja mnogi su hodočastili na Trsat, a gospodari kaštela su poslali u Palestinu izaslanike koji su izvijestili o nestanku Marijine rodne kuće. Kako bi obilježili taj događaj gospodari kaštela, odnosno Ivan Frankopan i njegov sin Martin, podignuli su kapelicu, franjevački samostan te crkvu Blažene Djevice Marije. Od tih građevina ostali su sačuvani fragmenti, no u kasnije sagrađenoj crkvi je od velike vrijednosti slika Marije koja je prikazana kao Majka milosti jer se smatra kako je slika čudotvorna, naime, postoji vjerovanje kako je sliku naslikao Sveti Luka Evandelist.⁶⁴

Trsatski kaštel predstavlja jednu od najstarijih fortifikacija na području Hrvatskog primorja. Danas se u prostorima kaštela nalaze razni sadržaji, poput galerijskog prostora u kojem se održavaju likovne izložbe, ljetni koncerti i kazališne predstave, ali i modne revije te književne večeri.⁶⁵

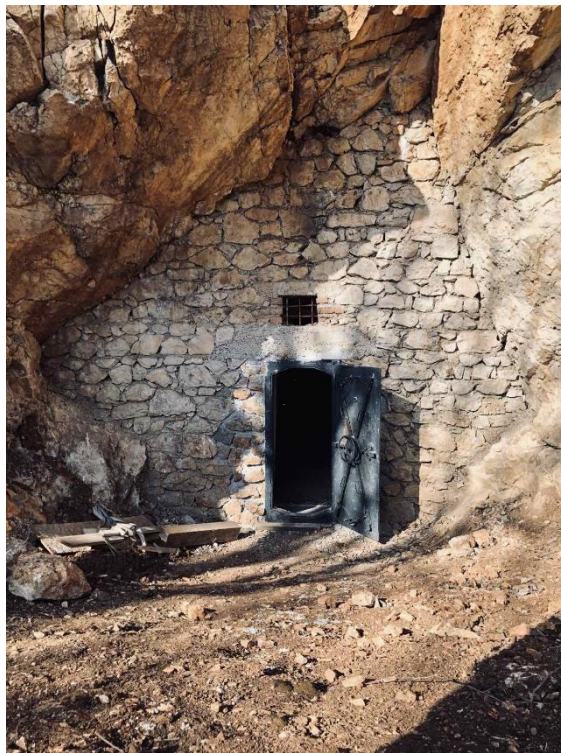
⁶⁴ <https://ruta.frankopani.eu/hr/loc/kastel-trsat>, 30. kolovoza 2022.

⁶⁵ <https://visitrijeka.hr/vidi-i-dozivi/atrakcije/lista-atrakcija/481/>, 24. lipnja 2022.

3.2.5.2. Sustav podzemnih skloništa - tunela na lokaciji Podmurvice-Rujevica

Podzemna skladišta koja prolaze ispod grada (sl. 4) dijelovi su nekadašnje talijanske utvrde pod nazivom San Giovanni. Sustav je sastavljen od dvaju tunela, odnosno tunelskih krakova s proširenjima. Podzemne građevine iskopane su u prvoj polovici 20. stoljeća, a vojni tuneli koji su smješteni ispod Rujevice danas imaju edukacijsku i dokumentarnu vrijednost. ⁶⁶

Slika 4: Ulaz u podzemno skladište

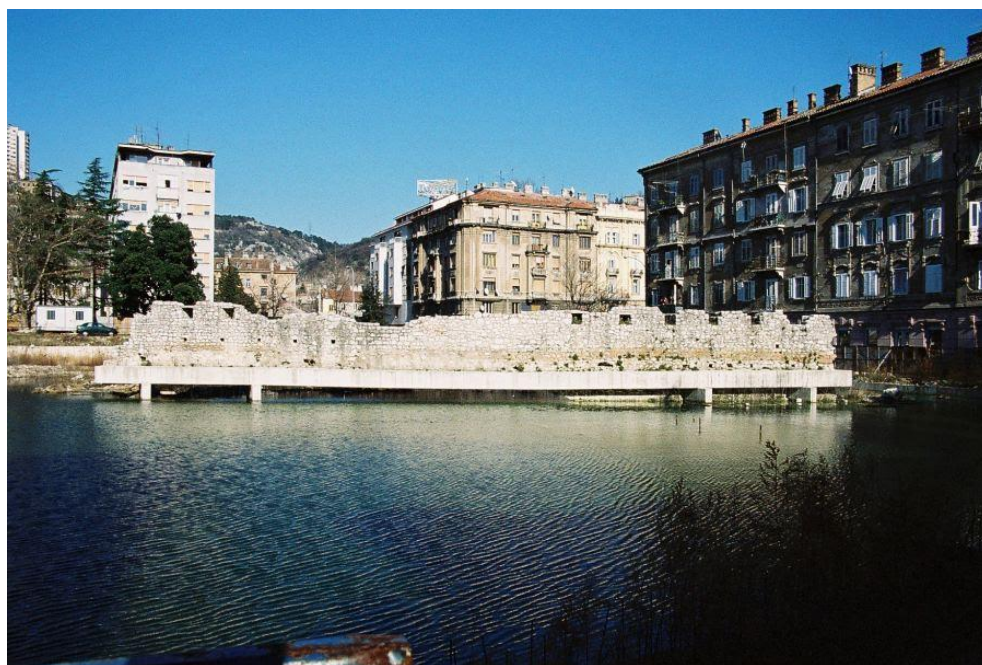
Izvor: <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/P-6362>, 28. srpnja 2022.

⁶⁶ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/P-6362>, 28. srpnja 2022.

3.2.5.3. Stari gradski zid ispred O. Š. Nikole Tesle

Gradske zidine (sl. 5) izgrađene su na ostacima antičkih zidina u srednjem vijeku. Napravljene su od tesanaca koji su nepravilni, s ispunjenim lomljenim kamenom i ciglom. Car Josip je 1782. zapovjedio da se zidine poruše, no jedan dio ostao je sačuvan na Klobučarićevom trgu. Razlog zašto je taj dio ostao sačuvan jest taj da je zatvarao sjevernu stranu tadašnjeg ženskog benediktinskog samostana i to s crkvom sv. Roka koja se porušila 1914. Zidine su se u srednjem vijeku protezale od sjeverne strane Korza, do istočne strane Stričevićeve i ulice Pavla Rittera Vitezovića te današnjeg Klobučarićevog trga.⁶⁷

Slika 5: Stari gradski zid

Izvor: <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-104>, 28. srpnja 2022.

⁶⁷ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-104>, 28. srpnja 2022.

3.2. Nematerijalna kulturna baština

3.2.1. Tripundanske svečanosti i kolo sv. Tripuna - tradicije bokeljskih Hrvata u Hrvatskoj

Tripudanske svečanosti i kolo sv. Tripuna tradicije su bokeljskih Hrvata. Naime, bokeljski Hrvati su se doselili se iz Boke kotorske koja se danas nalazi u Crnoj Gori te su prenijeli vlastite tradicije koje se danas smatraju dijelom kulturne baštine grada Rijeke.

Bokeljski Hrvati se vežu uz pomorce i cehovska udruženja iz bokeljske mornarice. Danas se zajednica naziva „Hrvatska bratovšina Bokeljska mornarica 809“ te djeluje u Zagrebu, Rijeci, Puli, Splitu te Dubrovniku. Tradicija Bokelja prenosi se s koljeno na koljeno, a danas u Hrvatskoj postoje peta i šesta generacija Bokelja koje poštuju spomenutu baštinu kroz aktivnosti bratovština. Tradicija je dio njihovog identiteta pa se iz tog razloga slavi sveti Tripun koji je njihov svetac zaštitnik, a slave ga na način da se okupljaju njemu u čast. Okupljanje se sastoji od odlaska na misno slavlje te izvedbu kola. Kolo se izvodi u svim središtima bratovština iz Hrvatske, a ovo posebno kolo se prema predaji po prvi put plesalo 809. godine nakon dolaska relikvija svetog Tripuna u Kotor, zbog čega se to kolo danas naziva kolo svetog Tripuna. Nerijetko se koristi i naziv kolo bokeljske mornarice jer ga također izvode i odredi bokeljske mornarice.

Dva središnja događaja koja se održavaju svake godine kako bi se proslavio sv. Tripun su Tripundan i Bokeljska večer. Tripundan se održava 3. veljače, a na Bokeljskoj večeri se održava tradicionalni bal. Okupljanjem i održavanjem kulturnih događaja Bokelji predstavljaju vlastitu kulturnu baštinu. Dio kulturne baštine Bokelja je i Mali Admiral, odnosno kako bi prenijeli kulturne vrijednosti Bokelji biraju dječaka između 7 i 10 godina te mu dodjeljuju ulogu malog admirala s kojom se obavezuje njegovati tradiciju obitelji. Bira ga bratovština, a Mali Admiral nakon što je izabran izgovara zahtjevan tekst koji se naziva lode sv. Tripunu. Tekst izgovara uz tripundanske proslave u crkvi te tijekom bokeljske večeri. Ova uloga je od izuzetne časti za izabranog dječaka te svaki odred ima svoj Malog Admirala.

Tripudanske svečanosti i kolo sv. Tripuna smatraju se nematerijalnim kulturnim dobrom, a spomenute tradicije simboliziraju opstojnost zajednice Bokelja u Hrvatskoj.⁶⁸

⁶⁸ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-6572> , 28. srpnja 2022.

3.2.2. Umijeće izrade riječkog morčića (*moretto fiumano*)

Tradicionalni zlatarski postupak izrade riječkog morčića autentičan je za riječko zlatarstvo. Postupak se sastoji od početnog oblika riječkog morčića, a to je mala glava tamnoputog lika koja nosi pokrivalo za glavu poput krune ili turbana. Postupak je specifičan jer se lijeva nakon što se kalup utiskuje u sipinu kost, dok je najteži dio ovog postupka emajliranje.⁶⁹

Moretto fiumano, odnosno morčić, danas je jedan od najprepoznatljivijih simbola grada Rijeke, a njegov lik je i zaštitni znak te maskota riječkog karnevala od 1991. Originalni je nakit Rijeke, a najčešće je zastupljen u obliku naušnica te osim što je od ukrasne i estetske namjene predstavlja i privrženost kraju. Iz morčića se može iščitati riječka povijest i tradicija predaka te vještina zlatarskih ruku Riječana. Simbolizira sreću, optimizam, ostvarivanje želja, zaštitu od loših sila, neprijatelja te predstavlja spokoj. Osim žena, naušnice nose i muškarci, a nekoć su ih posebno nosili ribari i njihovi sinovi.

Nastanak morčića je ispričan u brojnim pričama, narodnim pjesmama i legendama, a najpoznatije su dvije legende. Prvu legendu opisala je Radmila Matejčić, jedna od poznatijih riječkih arheologinja i povjesničarki umjetnosti. Legenda datira iz 16. stoljeća, u periodu kada su Turci postavili tabor na Grobničkom polju, čime su najavili napad na Rijeku. Prema legendi je Zrinski s Gradine pored Jelenja odapeo strelicu te je ona pogodila turskog pašu u sljepoočnicu, a vojska se nakon toga razbježala. Tijekom opsade Riječani su gledali prema nebu i priželjkivali su da padne kamenje s neba koje će pobiti sve Turke, što se i dogodilo. Kamenje je Turke zatrpalo do vrata, a na polju su ostali samo njihovi turbani. Riječani su kao uspomenu na taj događaj svojim ženama stavili naušnice koje su imale oblik glave s turbanom.

Prema drugoj legendi koja potječe s Pelješca, jedna je od talijanskih kontesa imala crnu sluškinju te ju je toliko voljela da joj je darovala slobodu. Kao uspomenu na nju dala je izraditi naušnice koje su nosile njezin lik.

⁶⁹ <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/P-6281>, 28. srpnja 2022.

Venecija je imala veliki utjecaj na nastanak morčića jer je u 17. i 18. stoljeću bila opsjednuta s Orijentom. Mnogi venecijanski zlatari su u to vrijeme izrađivali ukrase u obliku crnca s turbanom i zlatnim poprsjem koji je bilo ukrašeno dragim kamenjem, a prozvali su ga „moretto“.

U istom periodu je nastao i morčić u Rijeci koji je predstavljao skromniju verziju od venecijanskog *moretta*. Cijena mu je bila prihvatljivija zahvaljujući majstorskoj izradi ovog nakita specifičnog izgleda, zbog čega je postao dio tradicionalnog nakita Riječanki.

Raul Ronaldi, posljednji moretist, živio je u Rijeci do kraja 1940-ih godina, a zahvaljujući modelima i nacrtima koji su pronađeni u njegovoj radionici poznat je način izrade morčića. Modeli i nacrti su otkupljeni za kulturno-povijesnu zbirku Pomorskog i povijesnog muzeja Hrvatskog primorja. Najstarija privatna galerija u Hrvatskoj je Mala galerija Bruketa koja se nalazi u Starom gradu, a njezini vlasnici suvenir još uvijek izrađuju prema originalnog tehnici, na način da se morčić pali dva puta na temperaturi od 1000 stupnjeva te se zatim ponovno pali na temperaturi od 690 stupnjeva, nakon čega ga se dodatno dekorira pravim zlatom.⁷⁰

3.2.3. Umijeće gradnje i plovidbe tradicijskim barkama Kvarnera

Spoj nekoliko pomorskih vještina, obrta i znanja stvara umijeće gradnje i plovidbe tradicijskim barakama Kvarnera. Vještina je vezana uz drvenu brodogradnju u koju je uključena izrada jedara, vesala, užadi i koloturnika. Također i sama plovidba zahtjeva posebnu vještinu na način da se barka pokreću s snagom iz vjetra, vesla ili motora te je bitno i poznavanje geografije, vjetrova i mora. Poseban način izgradnje i plovidbe smatra se kao jedinstven umijeće te je svrstano na listu zaštićenih kulturnih dobara.

⁷⁰ <https://www.fiuman.hr/kako-je-nastao-legendarni-rijecki-morcic/>, 18. kolovoza 2022.

3.2.4. Pokladni ophod zvončara s Kastavštine

Period u kojem se održavaju poklade je od 17. siječnja do Pepelnice, kada se desetak grupa muškaraca okuplja na Kastavštini te obilaze svoja, ali i susjedna sela po tradicijskim višekilometarskim putevima. Muškarci iz grupa imaju maske ili različita oglavlja koja simboliziraju plodnost i vegetaciju. Svi nose naopako okrenute ovčje kože i zvona, zbog čega su nazvani zvončari (sl. 6). Smatra se kako ne može svatko biti zvončar jer oni krećući se na različite načine zvone sa zvonima, za što je potrebna fizička izdržljivost i određeno umijeće.

Danas je običaj još uvijek vitalan, iako se utjelovljuje drevna magijska značenja rituala s kojima se priziva plodnost i kraj zime. Zvončari prolazeći kroz sela imaju interakciju s stanovništvom te na taj način se održava društveno značenje i funkcija. Uz ovaj običaj su također povezana i određena jela, plesovi i različiti oblici društvenog ponašanja te rukotvorstvo kao što je primjerice izrada maske, oglavlja i zvona.⁷¹

⁷¹ <https://min-kulture.gov.hr/>, 28. srpnja 2022.

Slika 6: zvončari s Kastavštine

Izvor: <https://min-kulture.gov.hr/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/godisnji-pokladni-ophod-zvoncari-s-podrucja-kastavstine-16460/16460>, 29. kolovoza 2022.

3.3. Kulturne manifestacije

3.3.1. Riječki karneval

Duh karnevala ima dugu povijest te tradicija postoji na ovim prostorima dulje nego što se smatra. Postoji dokument koji datira iz 1449. s kojim je Gradsko vijeće odredilo zabranjivanje prekrivanja lica maskom, a jedini izuzetak bili su gosti na maskiranom plesu u Kaštelu. Kažnjavanje nošenja maske bilo je povezano sa sprječavanjem slobodnog kritiziranja vlasti, no Karneval je unatoč zaprekama postao blagdan veselja u kojem svi barem na kratko mogu postati što žele.

Prvi Riječki karneval organizirao je tadašnji Turistički savez 1982., kada su po Korzu prošle tri karnevalske grupe, a nazivale su se Lako ćemo, Pehinarski feštari i Halubajski zvončari. Karneval je izrastao na mesopusnoj tradiciji primorske regije, a tijekom godina postao je jedan od

najznačajnijih karnevalskih svečanosti u Hrvatskoj. Zajedno s brojem posjetitelja, od kad je počeo Riječki karneval, raste broj sudionika. Naime od početnih triju grupa danas se došlo do broja koji prelazi 100, s peteroznamenastim brojem sudionika. Riječki karneval ima uživo prijenos na TV-u te se direktno prijenosi putem interneta, kako bi se događaj mogao približiti cijelom svijetu.⁷²

Rijeka je primljena u punopravno članstvo Europske udruge karnevalskih gradova 1995. te se nalazi na listi 500 najbitnijih zbivanja u Europi, a Sunday Times ga je proglasio jednim od najegzotičnijih događaja u svijetu te je uvršten u knjigu pod nazivom 501 must be there events. Turistička zajednica grada, koja je i organizator ovog događaja, 2009. dobila je nagradu „Zlatno turističko srce“ za najboljeg organizatora turističke manifestacije u jugoistočnoj Europi.

Manifestacije od kojih je sastavljen Riječki karneval su karnevalska povorka i fešta, izbor kraljice karnevala, karnevalski bal koji se odvija u Guvernerovoj palači, koncerti, izložbe, sportovi te dječje karnevalske igre. Vrhunac manifestacije se odvija na zadnjoj nedjelji prije Pepelnice kada maskirana povorka prolazi kroz centar grada te na kraju Halubajski zvončari, iako prisustvuju povorci od početka, tradicionalno prođu kroz centar grada.

Povorke koje sudjeluju na karnevalu dolaze iz različitih krajeva Hrvatske, ali i inozemstva. Motivi koji se prikazuju mogu biti tradicionalni i moderni, a česta tema je ruganje trenutnoj političkoj situaciji. Od Rive kreću povorke koje se kreću prema Delti te završavaju na Korzu.

Riječki karneval poseban je zbog stvaranja „petog godišnjeg doba“, odnosno razdoblja u godini kada se pomiču vrijednosti, a karneval postaje način života stanovnika.⁷³

3.3.2. Dani sv. Vida

Sredinom lipnja se održavaju Dani sv. Vida (sl. 7) ili Dani grada Rijeke, odnosno označava se blagdan zaštitnika grada. Riječani blagdan obilježavaju mnogobrojnim vjerskim, kulturnim, sportskim i zabavnim događajima. Blagdan sv. Vida se obilježava 15. Lipnja, kada crkva organizira veliku procesiju. Uz crkvene manifestacije svake godine bogat program uključuje i

⁷² https://www.rijecki-karneval.hr/povijest_karnevala, 29. kolovoza 2022.

⁷³ <https://www.rijeka.hr teme-za-gradane/kultura-2/kulturne-i-druge-manifestacije/rijecki-karneval/>, 18. srpnja 2022.

svečanu akademiju, kada se dodjeljuju javna priznanja te se organizira prijem za svu djecu koja se zovu Vid ili nose inačicu imena. Riječka nadbiskupija i Grad Rijeka su organizatori manifestacije te surađuju s brojnim partnerima.⁷⁴

3.3.3. Riječke ljetne noći

Riječke ljetne noći održavaju se u lipnju i srpnju na specifičnim lokacijama u gradu. Kao što je prikazano na slici ispod (sl.8.) kvalitetno je oglašena manifestacija koja privlače mnoge posjetitelje ali i lokalno stanovništvo.

Program manifestacije uključuje visoku razinu kvalitete kulturnih izvedaba. Zahvaljujući festivalu, Rijeka je učvršćena među hrvatske ili/i europske gradove koji su prepoznatljivi po ljetnim kulturnim programima.

Tijekom trajanja festivala posjetitelji uživaju u vrhunskim scenskim i glazbenim priredbama koje izvode poznati hrvatski, ali i svjetski umjetnici. HNK Ivana p. Zajca vodeći je organizator te surađuje s drugim kulturnim ustanovama Grada Rijeke i Primorske-goranske županije, s ciljem da Riječke ljetne noći transformiraju iz primarno glazbenog i kazališnog u raznovrstan festival s različitim žanrovima, kako bi se proširio na više umjetničkih formi i kulturnih interesa, ali i kako bi se otvorio svim generacijama posjetitelja.⁷⁵

⁷⁴ <https://www.rijeka.hr teme-za-gradane/kultura-2/kulturne-i-druge-manifestacije/dani-sv-vida/>, 30. kolovoza 2022.

⁷⁵ <https://www.rijeka.hr teme-za-gradane/kultura-2/kulturne-i-druge-manifestacije/rijecke-ljetne-noci/>, 18. srpnja 2022.

Slika 7: oglas o događaju Riječke ljetne noći

Izvor: <https://www.mojarijeka.hr/na-moru-zvijezda-za-kraj-rijeckih-ljetnih-noci/>, 30. kolovoza 2022.

4. EUROPSKA PRIJESTOLNICA KULTURE 2020.

Europska prijestolnica kulture (EPK) europski je kulturni projekt i ugledna titula. Ovaj europski projekt uključuje obnovu zgrada kulture te bogati cjelogodišnji kulturni i umjetnički program. Prestižna titula Europske prijestolnice kulture Rijeci je dodijeljena 24. ožujka 2016. Program s kojim je osvojila ovu titulu bio je „luka različitosti“, a cilj programa bio je stvoriti grad kulture i kreativnosti za Europu i budućnost. Putem Ministarstva kulture odvijao se proces selekcije koji je trajao dvije godine. Građani Rijeke su u 2020. postali ambasadori Hrvatske ispred europske kulturne publike i posjetitelja iz cijelog svijeta.⁷⁶

4.1. O projektu

Europska komisija titulu dodjeljuje od 1985. EPK je kulturni projekt, a gradovi koji se natječu imaju zadatak dokazati kako vide kulturu kao bitno područje razvoja i vlastite preobrazbe. EPK ulaže financijska sredstva za razvoj kulture u gradu koji dobije titulu. Povezivanje građana Europe na način da predstave i upoznaju kulturne različitosti zemalja koje čine bogatstvo Europe osnovna je ideja projekta. Gradovi koji nose titulu imali su priliku pokazati svoja mjesta, običaje i događaje s kojima se ponose, no s vremenom je projekt omogućio i dodatan razvitak kulture te slavljeničku godinu koja je usmjerena na europski grad koji nosi titulu. Stoga se nositelji titule pripremaju za slavljeničku godinu na način da razvijaju kulturne projekte kao što su manifestacije i festivali te se ulaže u obnovu zgrada i u edukaciju ljudi. Razvitak koji omogućuje projekt je dugoročan jer ono što se stvori prilikom nošenja titule živi i nakon slavljeničke godine.

Cijela je zajednica uključena u pripremu programa koji se temelji na suradnji između kulturnog sektora i drugih dionika u gradu. Rijeka se odlučila za program koji propituje kulturne, društvene

⁷⁶ <https://www.rijeka.hr/teme-za-gradane/kultura-2/europska-prijestolnica-kulture/>, 18. srpnja 2022.

i gospodarske izazove s kojima se suvremena Europa suočava, a koji bi pridonio kulturnom održivom razvoju.⁷⁷

4.2. Kandidatura

Kandidaturu Rijeke za EPK 2020. odjel gradske uprave svrstao je pod jedan od najvažnijih strateških projekata za kulturni razvitak Grada Rijeke u razdoblju od 2013. do 2020. U travnju 2013. Gradsko vijeće grada usvojilo je prijedlog za isticanje kandidature, a Ministarstvo kulture RH raspisalo je natječaj nakon što su EPK Europski parlament i Vijeće Europske unije donijeli odluku o definiranju aktivnosti provedbe projekta. Temeljem natječaja gradovi su kandidirali svoje projekte.

Ciljevi kandidature Grada Rijeke bili su kreacija brojnih kulturnih programa s visokom umjetničkom razinom, kreacija kulturnog programa sa snažnom europskom dimenzijom i transnacionalnom suradnjom. Cilj je također bio uključivanje širokog raspona građana i dionika kao sudionika programa i kao publike te poboljšavanje kulturne infrastrukture, razvijanje vještina, kapaciteta i sposobnosti upravljanja kulturnim sektorom. Daljnji ciljevi bili su poticanje partnerstva i surađivanje s drugim sektorima, promocija grada i njegovih kulturnih programa, kao i poboljšanje međunarodne orijentacije i vidljivost grada Rijeke i čitave regije.

S projektom se želi istaknuti raznovrsnost europskih kultura i njihovo bogatstvo te slaviti kulturne veze s kojima se Europljani povezuju na način da se slave različitosti promoviranjem multikulturalnosti i višejezičnosti. Studije koje su provedene pokazuju da je projekt prilika za urbanu obnovu i poboljšanje imidža te za povećanje međunarodnog profila grada, vitalnosti kulturnog život grada i turističkih rezultata.

4.3. Doprinosi EPK projekta

Zahvaljujući projektu obnavljaju se četiri zgrade u Krešimirovoj ulici koje se nalaze na području bivše tvornice „Rikard Benčić“. Zgrade su dio industrijske baštine, stoga se prenamjenjuju u Muzej

⁷⁷ <https://rijeka2020.eu/o-epk-projektu/sto-je-epk/>, 30. kolovoza 2022.

Grada Rijeke i Muzej moderne i suvremene umjetnosti te u Gradsku knjižnicu i Dječju kuću koja ima namjenu razvijati dječju kreativnost, a zanimljivo je da je to prva kuća takve vrste u Hrvatskoj.

Brod Galeb se također obnavlja i uređuje te postaje brod-muzej i kulturno-turistička atrakcija. Za obnovu je Rijeka dobila nepovratna europska financijska sredstva u iznosu od oko 140 milijuna kuna.

U Grohovčevoj ulici uređen je prostor pod nazivom RiHub koji predstavlja središnje mjesto za informiranje o projektu EPK, a također je mjesto za okupljanje građana, gdje se provode edukacije, zajednički rad i razvija se kreativnost. U njega se smješta i Press centar za domaće, ali i strane novinare.

Osim obnove starih, u Rijeci se uređuju i otvaraju i novi prostori kao što je to recimo program Slatko i Slano koji označava slano more i slatku Rječinu. Uređenja su posebice atraktivna Riječanima i posjetiteljima, a novonastale atrakcije su:

- Balthazarov Uragan
- Bazeni Delta
- Neboderi – grad među oblacima
- Zvučni karburator

Poznati hrvatski i svjetski umjetnici izrađuju i postavljaju duž Riječke obale razne umjetničke skulpture zahvaljujući programu Lungomare Art s kojim se stvorila nova kulturno – turistička ruta na Kvarneru.

Druga kulturno-turistička ruta je Putovima Frankopana. Ruta obuhvaća uređenje sedam frankopanskih kaštela te triju sakralnih lokacija diljem Primorsko-goranske županije.⁷⁸

4.4. Kulturni program u Luci različitosti 2020.

⁷⁸ <https://www.rijeka.hr teme-za-gradane/kultura-2/europska-prijestolnica-kulture/sto-se-obnavlja-grad-ureduje-u-projektu-rijeka-2020-epk/>, 30. kolovoza 2022.

Rijeka kroz kulturni program predstavlja svoje specifičnosti te u isto vrijeme stavlja u središte pažnje europska kulturno-društvena pitanja koja su aktualna. Programske teme koje su izabrane kao simboli identiteta grada i suvremene Europe su voda, rad i migracije. U programu se teme pojavljuju na mnogo različitih načina kao što su izložbe, predstave, opere, konferencije, koncerti, festivali, gostovanja stranih i hrvatskih umjetnika, projekti lokalnih udruga, uređenje prostora, postavljanje skulptura, predstavljanje knjiga, susretni i druženja građana. Kulturni program ima 7 cjelina koje putem kulturnih događanja nose specifične poruke riječkog projekta EPK:

- 1) Slatko i slano - Ova cjelina programa koncentrirana je na bitnost prostora, a kroz umjetnost i arhitekturu se otvaraju vrata za obilaženje uređenih mjesta te se na taj način stvaraju nova mjesta za susret i kretanje građana, a u prostore koje zaslužuju živjeti se unosi živost.
- 2) Lungomare Art - U sklopu programa Lungomare Art postavljene su skulpture na 10 mjesta
- 3) Kuhinja različitosti - bavi se temom manjina i migracija, a kroz festivale i događanja se šalje poruka da se s različitim treba upoznati i prihvatiti umjesto straha od različitog.
- 4) *Dopolavoro* - kroz kulturu se bavi pojmom suvremenog rada i tehnologije koja modificira ljudski rad. Tema koja se predstavlja jest budućnosti rada i njegovi izazovi za europsko stanovništvo.
- 5) Doba moći - predstavlja se uzbudljiva povijest grada koju obilježavaju razne moćne sile. Osvajači su utjecali na razvoj kulture i umjetnosti.
- 6) Dječja kuća - okuplja sve što je u Rijeci namijenjeno djeci, promiče se mašta, sanjarenje te se poziva na igru i smijeh. Svrha je razvijati kreativnost i vedrinu u djeci koja će u budućnosti graditi svijet kakav želimo živjeti.

- 7) 27 susjedstava -cjelinom se spajaju ljudi, običaji i načini života svih dijelova grada Rijeke jer povezivanje građana s istim kulturnim nasljeđem čini Europu ljepšom i snažnijom.⁷⁹

⁷⁹<https://www.rijeka.hr teme-za-gradane/kultura-2/europska-prijestolnica-kulture/kulturni-program-u-luci-razlicitosti-2020/>, 30. kolovoza 2022.

ZAKLJUČAK

U prvom dijelu rada obradila se povijest grada Rijeke koja se sastoji od četiriju glavnih razdoblja: Rijeka za vrijeme Rimljana, Rijeka sv. Vida, Rijeka u 18. i 19. stoljeću te burno 20. stoljeće. U drugom dijelu rada pojmovno se odredio pojam kulturne baštine te se navela odabrana materijalna i nematerijalna kulturna baština grada. Također su se navele i kulturne manifestacije koje su od značaja za grad. U trećem dijelu rada opisao se projekt Europske prijestolnice kulture te se opisala kandidatura grada i značaj dobivanje ove prestižne titule za razvoj grada. Cilj rada je ispunjen, odnosno obradila se i predstavila se kulturno-povijesna baština grada Rijeke. Metoda koja je bila korištena je metoda prikupljanja i interpretacije stručne literature i internetskih stranica.

Rijeka je zbog svojeg položaja imala predispozicije postati bitna luka i trgovački grad. Arheološki nalazi nam svjedoče o prisutnosti mnogobrojnog stanovništva, među kojima se ističu Rimljani koji su zaslužni za razvitak grada u doba antike koja je u to doba bila od velike važnosti za obranu Rimskog Carstva. Srednji vijek obilježava nazadovanje zbog mnogobrojnih napada. U tom razdoblju gradom upravljaju razne obitelji, od kojih se najviše ističe obitelj Devinski. Iako se o srednjem vijeku ne zna mnogo, zbog ostataka zidina i kula može se zaključiti da je grad izgledao kao tipični srednjovjekovni grad, a prilikom izgradnje koristile su se ruševine iz antike kao temelji za izgradnju srednjovjekovnih građevina. Od velikog značaja za grad je 19. stoljeće, kada je bio pod upravom Habsburške Monarhije te je uživao u privilegijama koje im je dopuštala monarhija. U tom razdoblju se bilježi veliki napredak, a grad dobiva i svoj grb. No 20. stoljeće je obilježeno političkim sukobima i industrijskim napretkom.

Upravo zbog svoje daleke i bogate povijesti, Rijeka obiluje kulturno-povijesnom baštinom, stoga se u ovom radu obradila odabrana najznačajnija materijalna i nematerijalna baština. O ranim počecima nastajanja grada svjedoče nam arheološki nalazi poput onih ostataka obrambenog sustava *Claustra Alpia Iuliarum*, brda sv. Križa ili tarsatičkog principija koji nam prikazuju ulogu grada u svojoj dalekoj povijesti.

Javne građevine nam prikazuju način života i stil gradnje kao primjerice gradsko kazalište. Kazališta su veliki dio kulturnog života ljudi, stoga iz gradnje se vidi veliko pridavanje značaja toj građevini, iz čega se može zaključiti da je kulturni život bio od značaja za ondašnje stanovništvo. Zgrade poput Lazareta opisuju način života dok je grad doživljavao procvat kao slobodna

kraljevska luka, a zanimljiva je i zgrada Filodrammatice koja je služila za okupljanje glazbenog društva. Osim svoje funkcije, mnoge zgrade imaju visoku estetsku i arhitektonsku vrijednost kao što je to recimo Palazzo Modello i zgrada bivšeg Municipija. Među bitnim javnim građevinama nalazi se i Guvernerova palača koja je jedna od najznačajnijih riječkih historicističkih palača.

Možemo zaključiti da grad Rijeka zbog svoje daleke i burne povijesti ima bogatu kulturno-povijesnu baštinu koja je od velike vrijednosti za grad. Obiluje monumentalnim građevinama koje su od estetske i arhitektonske vrijednosti. Grad je bio pod mnogobrojnim upravama koje su ostavile svoj trag, a zahvaljujući baštini možemo saznati više o povijesti grada i o ljudima koji su ovdje živjeli. Baštinu stoga treba očuvati i promovirati te je potrebno dodatno razvijati kulturu u gradu i istaknuti već postojeće vrijednosti. Zahvaljujući europskim projektima, kao što je to Europska prijestolnica kulture, moguće je promovirati i istaknuti kulturno-povijesnu baštinu te razviti strukture i manifestacije kako bi i buduće generacije mogle uživati u vrijednostima grada koje nisu samo baština grada Rijeke već svog europskog stanovništva.

LITERATURA

Popis knjiga:

1. Ervin Dubrović: *Temelji moderne Rijeke 1780.-1830.: gospodarski i društveni život*, Muzej grada Rijeke, Rijeka, 2006.
2. Igor Žic: *Rijeka-grad Svetog Vida*, Dušević & Kršovnik, Rijeka, 1996.
3. Ervin Dubrović: *Doba modernizacije 1780.-1830.*, Srednja Europa, Rijeka, 2006.
4. Ervin Dubrović: *Adamićevo doba 1780.-1830. Riječki trgovac u doba velikih promjena*, Muzej grada Rijeke, Rijeka, 2005.
5. Slobodan Novković: *Titanic, između povijesti i mitologije*, Zagreb, 1997.
6. Ljubinka Toševa Karpowicz : *D'annunzio u Rijeci: mitovi, politika i uloga masonerije*, Rijeka, 2007.
7. Ferdo Čulinović: *Riječka država*, Zagreb, 1953.
8. Marasović Tomislav: *Kulturna baština*, Split Veleučilište, 2000.
9. Jelinčić, Daniela Angelina: *Kultura u izlogu: kratki vodič za upravljanje kulturnim dobrima*, Menadarmedia, Zagreb, 2010.
10. Rastko Schwalba: *Igor Emili Riječki arhitekt*, Muzej Grada Rijeke, Rijeka, 1999.
11. Radmila Matejčić: *Kako čitati grad: Rijeka jučer, danas*, Adamić, Rijeka, 2007.
12. *Povijest Rijeke*, Skupština općine Rijeka i Izdavački centar Rijeka, Rijeka 1988.

Popis članaka:

1. Šošić T. M., Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, Vol. 51, No. 4, 2014., str. 833.- 860.
2. Rut Carek, Nematerijalna kulturna baština: UNESCO i njegova uloga, *Informatica museologica*, Vol. 35, No. 3-4, 2004., str. 69.-71.
3. Irvin Lukežić, Iz povijesti jedne riječke kavane uništene za D'Annunzijeve okupacije, *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, sv. 61.-62., Rijeka 2019., str. 165.-172.

Internetski izvori:

1. Grad Rijeka

<https://www.rijeka.hr/>, 18. srpnja 2022.

5. Matica hrvatska

<https://www.matica.hr/>, 31. kolovoza 2022.

6. Visit Rijeka

<https://visitrijeka.hr/>, 24. lipnja 2022.

6. UNESCO

<https://www.unesco.org/en>, 3. rujna 2022.

7. Republika Hrvatska, Ministarstvo kulture i medija

<https://min-kulture.gov.hr/>, 28. srpnja 2022.

8. Struna, Hrvatsko strukovno nazivlje

<http://struna.ihjj.hr/>, 28. srpnja 2022.

9. Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske

<https://registar.kulturnadobra.hr/#/>, 28. srpnja 2022.

10. Riječka baština

<https://rijeckaheritage.org/hr>, 18. srpnja 2022.

11. Riječani

<https://rijecani.com/portal/>, 19. kolovoza 2022.

12. Dominikanci.hr

<https://dominikanci.hr/>, 3. kolovoza 2022.

13. Academia

<https://www.academia.edu/>, 4. kolovoza 2022.

14. Svetište Majke Božje Trsatske

<http://www.trsat-svetiste.com.hr/>, 19. kolovoza 2022.

15. Primorsko goranska županija

<https://www.pgz.hr/>, 30. kolovoza 2022.

16. Fiuman

<https://www.fiuman.hr/>, 18. kolovoza 2022.

17. Riječki karneval

<https://www.rijecki-karneval.hr/>, 29. kolovoza 2022.

18. Rijeka 2020.eu

<https://rijeka2020.eu/>, 30. kolovoza 2022.

POPIS SLIKA

Slika 1: Brdo Sv. Križ (str. 17.): Registar kulturnih dobara

<https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-2936>, 28. srpnja 2022.

Slika 2: Ostaci tarsatičkog principija (str. 19.): Registar kulturnih dobara

<https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/P-5528>, 28. srpnja 2022.

Slika 3: Palazzo Modello (str. 21.): Riječka baština, 2022.

<https://rijekaheritage.org/hr/kj/palazzomodello>, 30.srpnja 2022.

Slika 4: Ulaz u podzemno skladište (str. 35.) : Registar kulturnih dobara

<https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/P-6362>, 19. kolovoza 2022.

Slika 5: Stari gradski zid (str. 36.): Registar kulturnih dobara

<https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-104>, 30. srpnja 2022.

Slika 6: zvončari s Kastavštine (str. 40.): Republika Hrvatska, Ministarstvo kulture i medija, 2007.

<https://min-kulture.gov.hr/vrste-kulturne-bastine/nematerijalna-dobra-upisana-na-unesco-ov-reprezentativni-popis-nematerijalne-kulturne-bastine-covjecanstva/godisnji-pokladni-ophod-zvoncari-s-podrucja-kastavstine-16460/16460> ,29. kolovoza 2022.

Slika 7: Oglas o događaju Riječke ljetne noći (str. 43.): moja Rijeka

<https://www.mojarijeka.hr/na-moru-zvijezda-za-kraj-rijeckih-ljetnih-noci/>, 30. kolovoza 2022.

SAŽETAK

Rijeka je grad koji se nalazi u Kvarnerskom zaljevu, a starost grada datira još iz razdoblja paleolitika i neolitika. No, grad se značajno počeo razvijati u doba antike s dolaskom Rimljana, o čemu nam svjedoče arheološki nalazi.

Zahvaljujući ostacima iz povijesti moguće je rekonstruirati riječku povijest i kulturu tadašnjeg stanovništva. Tijekom povijesti su se na riječkom području izmjenjivali mnogi vladari, a od velikog značaja za grad bilo je Rimsko Carstvo, obitelj Devinski i Frankopani te Habsburška Monarhija i Kraljevina Jugoslavija. Grad je zbog svojeg položaja bio značajna luka i trgovački grad pa su mnogi pokušali osvojiti ga, poput Francuske i Engleske.

Za vrijeme Rimskog Carstva grad je bio ključan za obranu Rimskog Carstva, a zidine grada su bile dio obrambenog sustava s Trsatom kao vojnim središtem. U srednjem vijeku jednim su dijelom grada koji se nazivao Sv. Vid upravljale obitelji Devinski i Walsee, dok je drugim dijelom grada pod nazivom Trsat upravljala obitelj Frankopan.

Za vrijeme vladavine Habsburške Monarhije, Rijeka je bila slobodna kraljevska luka te se u ovom razdoblju grad rapidno razvijao. No, u razdoblju nakon Prvoga svjetskog rata gradom upravlja Kraljevina Jugoslavija, iako ne cijelim dijelom već područjem do Sušaka. U ovom razdoblju industrija je bila ključna za grad te su bile prisutne mnogobrojne tvornice. Jedna dio grada bio je pod upravom Italije, no nakon što je grad vraćen Hrvatskoj Rijeka se ujedinila i postala grad kakvog danas poznajemo.

Različite vlasti koje su vladale gradom za sobom su ostavili tragove, stoga grad obiluje povijesnom, ali i kulturnom baštinom. Prisutna su arheološka nalazišta i građevine iz srednjeg vijeka, iako je mnogo građevina koje su izgrađene u tom razdoblju bile izgrađene na temeljima antičkih građevina. Iz 18. i 19. stoljeća prisutne su mnogobrojne zgrade i kulturne ustanove koje su od visoke estetske i arhitektonske vrijednosti, dok je iz 20. stoljeća najznačajnija industrijska baština. Tijekom prošlosti ostale su zabilježene mnoge priče i običaji koji su i danas aktualni, ali i umijeće izrade koje je prisutno samo na ovom području.

Grad je u 2020. nosio titulu europske prijestolnice kulture kao luka različitosti, budući da je grad čija je luka od velikog značaja još iz daleke povijesti prepun različitosti, odnosno u gradu se može pronaći baština različitih naroda, kultura i razdoblja.

Ključne riječi: *Riječka povijest, kulturna baština, europska prijestolnica kulture*

ABSTRACT

Cultural and historical heritage of the city of Rijeka

Rijeka is a city located in Kvarner Bay, and the age of the city dates back to the Paleolithic and Neolithic periods, but the city began to develop significantly in antiquity with the arrival of the Romans, as evidenced by archaeological finds. Thanks to historical remains, it is possible to reconstruct the history of Rijeka and the culture of the population.

Over the course of history, many rulers have changed but the Roman Empire, the Devinski and Frankopani family, the Habsburg Monarchy, and the Kingdom of Yugoslavia were of great importance to the city.

Due to its location, Rijeka was an important port and trading city, so many tried to conquer it like France and England.

During the Roman Empire, the city was crucial for the defense of the Roman Empire, and the city walls were part of the defense system with Trsat as a military fortress. In the Middle Ages, they were a part of the city called Sv. Vid which was managed by the Devinski and Walsee families, while the other part of the town called Trsat was managed by the Frankopan family.

During the reign of the Habsburg Monarchy, Rijeka was a free royal port, and in this period the city developed rapidly, but in the period after the First World War, the city was governed by the Kingdom of Yugoslavia, although not the whole part, but the area up to Sušak. In this period, industry was crucial for the city and numerous factories were present. One part of the city was under the administration of Italy, but after the city was returned to Croatia, it united and became the city we know today.

The various authorities that ruled the city left traces behind them, therefore the city is rich in historical and cultural heritage. There are archaeological sites and buildings from the Middle Ages, although many buildings that were built in that period were built on the foundations of ancient buildings. There are numerous buildings and cultural institutions from the 18th and 19th centuries

that are of high aesthetic and architectural value, while in the 20th century the most significant is the industrial heritage.

In 2020, the city held the title of European capital of culture as a port of diversity. Rijeka whose port since its distant is full of diversity, so in the city you can find the heritage of many ancient peoples, ethnic groups, nationalities cultures and different styles and trends that were current in history.

Key words: *The history of Rijeka, cultural heritage, European capital of culture*

Sažetak pregledao: Hrvoje Vičević, prof. engleskog jezika